

સુધરે ની રીત મુજબ
વર્નાક્યુલર ટેકરટ બુક્સ રીવિઝન કમીટીએ
— ✓ — હવે તૈયાર કરેલી. — ✽ —

ગ્રામીણ પાઠાનો અર્થ.

(જે લી બાફર અર્થ; કનિનાની સમજાવી; અમરા
શબ્દો; જા. મરો; માર્ગસની દિલ; પાઠના
ચ. હલ; તથા સાર વર્ગો.)

અન. ૭ મે. ૧૯૨૨. ગ્રી. ડી. શાહ. અન્ડ કો.

— વનારુ ઠેકાણુ શાહપોર-સુરત. —

પ્રિન્ટ કરના—C. M. Shah.

પ્રિન્ટ કરનાનુ ઠેકાણુ શાહપોર-સુરત.

આ પુસ્તક સને ૧૯૨૭ના ૨૫ મા આગસ્ટ મુજબ

સને ૧૯૨૨ ૨૭૨૨૨ કરાવ્યુ છે.

છાપનાર-નારાયણરાવ લક્ષ્મીરાવ નીકમ.

છાપવાનુ ઠેકાણુ—'શંકર' પ્રી. પ્રેસ ચક્રાના પુલપર-સુરત.

કિમત ચાર આના.

૧૦૪૧૨

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાક ૧૭૪૧૨ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ કાવ્ય મોહનના ૨૫૧

વિષય ૨૧૪૨:૮૪૧:૬-:૨૫૧

મુગ્ધાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
૧૯૨૨

યોપડીના અર્થ.

પાઠ ૧ લો.

મેજ=ટેબલ
સુધાર=સાફકારી કામ
કરનાર
કડીઓ=છેા છિનું કામ
કરનાર
મધમધવ=પ્રુથાદેથી
બહેન બહેન થઈ રહેતુ
પવનવાતું વાતું
વાસ=સુમંધ; પીમળ
તળાવ=જેની ચર

બાળુ જમીન બો
વચમાં પાણી હોય તે
પકાડ=મોટા કુંગર
પાધર=પ્રુટ્ટી જગા
ધર્મશાળા=મુસાદરેને
વગર ભાડાની ઉતરવાની
જગા
વટેમાણું=મુસાદરે
ઓસરી=ઓટલી
સુગજ=રવિ
અજવાળું=સૂરજ દીવા

વગેરેનો પ્રકાશ
ધોર=પીક જાગે એવું
ઝમઝમે=પ્રકાશ
ઉજાસ=ઝપ્પું અજવાળું
સરજાં=ખનાબ્યાં
કળાતું=સમજાતું
પાડ=કપકાર; આભાર
પાદ=ફેામ; સરત
ઉપકાર=પાડ; આભાર
બકિન=અજન

સાર—દરેક જાણીતી બકિન કરવી

પાઠ ૨ જો.

કવિતાના અર્થ.
વર્ણન=કહીકત
મવેયા=ગાયન કરનાર
મહુર=મીઠું
પમેર=પક્ષી
અમર=અમરો
સુસ=સુસજાનનો
નીમાણ; હોરઓના

ધર્મગુરુ
તુલ=જનાજ
અધકાર=અધાર
મુજ=મારા
પંખી=પાંખવાળા જાન
વર; પક્ષી
વન=જંગલ
વકાણું વાણું=સવાર થઈ
વીતી મહાપુરી થઈ

પૂર્વે=વિધમણી દિક્ષામાં
ઝમઝમાટ=પ્રકાશ; તેજ
ભાતભાતના=તરેફવાર
દોસે=જણાવ; દેખાવ
પાન=પાંદડાં; પાંતરાં
કુકડા=મરથા
મેના=એક પક્ષીની જાત
કુટડા=રૂપાળા; શોભિના

તેજ=પ્રકાશ

રીકું=કાંચુ

ઢીડી ગયું=જવું રહ્યું

કાળું=કાંચું; રીકું

મોઢું કાળું થયું=દેખાતા

જાંધ થયા; સંતાયા.

ખુણુ ખાંચા=મલીકુચી;

ધુપી જગા

ખેળે=શોધે

બડતજનો=મગતો

પ્યાનધરે=આખ મીચી

પરમેશ્વરનું નામ લે

ગાન=ગાયન

તાતા=સખી, ઉદાર

દીયે=આપે

રૂકું=ધણું સારું;

ખાગ=નિમાજ પઠતા

ખમ પાડવી તે;

તણો=તો

દ્વય થયો=ગીચો

મગ=મગનું ફૂલ

પત્ર=પાંખડી

ખેલે=કપડે; ખીલે

હમગી=હોસલા

ધાય=દોડે; ડોડે

દોર=ચોપગી જનાવર

ચારી=ખાવાનું

વેલી=વેલા

ધીમે ખીલે=ધીરે ધીરે

ફૂટે

નહિ બૂલ=ચગર ચૂકે

તાજ=તરતનાં ખીલેલા

ટોળે=ટોળાખધ

વીરા=ભાષ

મગન=ખુશી

કુકું=નં

પાઠં ડ જો.

વરસ=ચાર મહીના

ઝટુ=મોસમ; રત

મહીનો=ત્રીસ દિવસ

કારતક=હિંદુવરમનો

પહેલો મહીનો

તહેવાર=આનંદનો દિવસ

દાદાજી=આપના ને માના

ખાપ

શિઆળો=ટાઢની મોસમ

હડાડે છે=ચગાવે છે

ઉતરાણુ=સંકાત; સુર-

જનું ઉતાર તરફ જવું

રત=ઝટુ; મોસમ

જડા=વટ કુમાસના

ગરમ=હુંફાળા

હોળી=દામણ સદ પુનેમ

સદ=અજવાળીકું;

પહેલું પખવાડીકું

વદ=અધારીકું; મહી-

નાનું ખીણું પખવાડીક

પખવાડીકું=પંદર દિવસ

અમાસ=હિંદુ મહીનાનો

છેલ્લો દિવસ(જે દિવસે

ચંદ્ર ણીમકુસ ઉગતો

દેખાતો નથી)

તિથિ=દહાડો, દિવસ

વજન=લુગડાં

ઝીણાં=પાતળા કુમાસના

પંખા=વૉજણા

ચોમાસું=વરસાદનં. ઝટુ

ખોવર=રક્ષા આપવાનો

ને જનોઈ પહેરવાનો

દિવસ; શ્રવણ સદ ૧૪

દશેરા=આસો સદ ૧૦

રક્ષા છોડવાનો દિવસ;

દિવાળી=હિંદુ વરસના | દિવસ: આસો વદ | પર્વ=તહેવાર
હેલા મહીનાને: છેલ્લો અમાસ

સવાલ.—વરમની ઝડુ ફેટલી ને તે કહ કહ ? ફરેક ઝડુ ફેટલા મહીનાની અને તે મહીના કયા કયા ? વરસના મહીના ફેટલા ? મહીનાના દિવસ ફેટલા ? પખવાડીઆં ફેટલા અને તે કયા કયા ? પખવાડીઆના દિવસ ફેટલા ? મહીનામાં પુનેમ અને અમાસ ફેટલી આવે ? મહીનામાં ખીજી તિથિઓ કહ કહ આવે અને ફેટલી વાર આવે ? શિઆળો, કનાળો અને ચોમાસાને શેની મોસમ કહે છે ? ફરેક ઝડુમાં કયા કયા તહેવાર આવે છે અને તે કહ તિથિઓ આવે છે ?

પાક ડ થો.	તાણું=લાલ રંગની ધાતુ	સામાન=ચીજો; વસ્તુઓ
મેળો=ધણા માણસોની	પિતળ=તાંબુ અને જસ	પક્ષંગ=છત્રીવાળો કાચ
ને ગાડી ધોડા વગેરે-	તની મેળવણીની પીળા	પારણું=હાડિયા જેવું
ની હક	રંગની ધાતુ	ધોડીલું
ગોકળઆઠમ=આવણુ વા	સુખડીઆ=મિઠાઇ અને	કાચ=એ બાણુએ તકી-
આઠમ; જન્મ ડમી	વનર	આવાળો પક્ષંગ
કકડતાં=અચીવાળાં	હાટ=દુકાન	કાપડીઆ=કાપડ વેચ-
બાધમધ=દોરતદાર	કોપરાપાક=કોપરાનો	નાર
હક=ગીરદી; ભીડ	બનાવેલો પાક	સુતરાઉ=સુતરતું
વખુટા=જુદા	મિઠામ=ખરશી, પેંડા	ભીનનું=ધેટીના વળનું
દુકાન=માલ વેચવાતું	વગેરે	રેશમી=રેશમનું
ટેાણું.	ખડેલી=જોડવેલી	અણુ=એક જાતના છોડ
કંસારા=ધાતુના વાસણુ	ખરાદી=મિંધાડા ઉપર	ની છાલ; એનાં દોરકાં
બનાવી રેશનારા	ધાટ ઉતારનારા	ને કપડાં અને છે.)

સરૂયા=અસર, શુભાળ
જળ, ધુપેલ વગેરે
વેઅનાર
બહેકમહેક=મધમધ
લીલો મેલો=તાળં ફળ

શક્ષિ=કરમ
એમાન=પુરુષ મેદાન
મહારી=એમ કરનાર
એલ=રમત
સિપાઇ=એકીદાર

સવારો=ધોડે બેસી ફર
નાર સિપાઇ
કુદડી=ચકર

સવાલ—ગોકળઆડમના મેળામાં શું શું જોયું ?

પાઠ મ મો.

નહારી=પરાખ
સોખન=સંગત
પટેલ=ગામનો ઉપરી
વાડી=કૂલ ફળનાં
ઝાડની જગા
મજા-મમત
જોખી=પતરાછ
પરકા=પરાયાં; ખીખ
માન=કપુલ કરે
આખરે=અંતે; છેલ્લે
ઝપો=ઝાંટાનો દરવાજો
આધે=દૂર
ખ સાં=સારાં; મજનાં
નિશાન=એવાયુ
તાકીને=ધારીને
લૂમ=કુમખો
દી પડે=ત્રીએ પડે

ધાટ=મલાબ; ઉપાય
રાત્ત=દોરકું
ઠમમેદગલા=મથુાજ
દોરત=માધ્યમ
કકકક=સારા
પછવાડેથી=પાછળથી
રખેવાળ=સાચવવાર
સજખડ=જોરથી
ઝપાટો=સપાટો
ચડ=ઝાડનો વચ્ચે
ગોળ ભામ
અચડાયું=અફળાયું
ચકરી=તરમર
ધુંદાઇ=કચકાઇ
બોલીસોહાયુ=બોલીથી
ખરડાએલું
વાડીવાળો=વાડીનો
માલીક

જપડાકો=તમાચા
જીવ લઇને નાઠો=ખૂખ
દોડ્યો
ફરીને=પાછળ
ઠોભો=ચપડો
ફળ=ફાયદો, લાભ
કવિનાના અર્થ
અસર=સાગણી
સખ=સોખન; સંગત
રંગ=અસર; પાસ
પ્રેમ=ધ્યાર
કામ=ઠોકાણું
ફરશે=ઉભો રહેશે
ખુરો=નહારો; ખરાખ
મેંતા=મહેતાજી
ભાગ્યશાળી=નસીબદાર
વિધા=મજમ; અણતર;

સાર—નઠારી સોખતથી તેની નઠારી અસર આપણાપર થાય છે
માટે નઠારા માણસની સોખત કરવી નહિ પણ સારા માણસની કરવી.

ખાઠ ફ ટો.	ખરાખ ટે	ઉતરી ગયો=સાંધામાંથી
રખડેલ=રખડતો	પોળ=મોટી ખડકી	ખસી ગયો
ખાતાં પીતાં હતાં=પૈસે	ખટકચાળાં=અડપલાં;	બેકડો તાણતો હતો=
ટકે સુખી હતાં	લડાઈ=બઢવાડ	મોટે સાદે રાગ કાઢી
વયે=ઉંમરે	મલાજ=કુપાય	રડતો હતો
પાર રહ્યોજ નહિ=ધણો	વંઠી જશે=અગડી જશે	હાડવૈદ=કેતરેલું હાડકું
જ થયો	સીધું ચાલવું=તોફાન	બેસાડનાર વૈદ
વધાઈ=વધામણી; ખુશ	મસ્તી ન કરવી	ભેપ=ખરડ
ખખર	ખહાને=નામે	ઓસડ વેસડ=દવા તે
ઓવારણા=દુખડાં	ચાટું=જ્યાં ચાર રસ્તા	તેના ઉપાય
ફાઇપગણું=ફાઇના તર-	બેમા થતા હોય તેવો	વલે=દશા; છુંડા હાલ
ફથી જે પગલું ખાં.	ખખર	ખો=આદત; ટેવ
ધવામાં આવે તે	રઝળતો=રખડતો	શિખામણુ=હાયદની
બેટ=ધનામ	ટાળું=જથો	વાત; ખોધ
હાડીમે=હાડમાં ઉછ-	મસ્તી=તોફાન	સુધરી ગયો=કુટેવ છોડી
રેલો; હાડકવાયો	હાતાહાતી=હાતખાજી	દીધી
કુટેવ=નઠારી આદત;	હાત=પગ મારવો તે	

સાર—નિશાળનું નામ હજી રસ્તામાં રઝળવું નહિ, અને
નઠારાની સોખત કરવી નહિ.

ખાઠ ૭ મો,	વાહરડાં=ગાયનાં ખડ્યાં	પાડાં=બેંસનાં ખડ્યાં
ખડી=કઠીલો; જીદી	ભવારો=ખકરીનાં ખડ્યાં	માડરાં=ધેરાનાં ખડ્યાં

ચારે=ધાસ	ગળવનો=સાચવનો	ઠરેલ=ઢાલી
નીરતો=નાખતો	વિઆય=જો	નાદાન=સમજાવું વગરનું
ખાધે=ખભે	ધમ્મી=માત્રિ	સંભાળ=બરદાસ
ખેતર=ખનાજ ધાસ	સાચવાયું=સ માગ	સપડાઇ પડશે=હેરાન
ખાકે તે જગો	તકરાર=વડવાડ; રકઝક	થશે; પકડાશે.
ઢોલખકરાં ઘેટાં રાખ.	શિખારી=શિકાર કરનાર	જક=જલ; ઢઠ
વાનો વાડો	અગવયું=ઓળખાણ	લાગ=લાવ; તક
છાંચે=શીળે; છાંચડે	વગરનું.	સટકો ગયું=છાનું માનું
વાંસળી=વાસની	મોજ=મજા; આનંદ	નાસી ગયું.
વગાડવાની નળી	અભાગીકું=કમનસીબ	ઠેકવા=કુદકા મારવા
ખાવો=પીસવો; સિસોટી	પાઠ ૮ મો.	પાદર=ગામના ઝાંપા
ફૂંફ=ગરમી	જોધતો=પુરી રાખતો	ખહારની જગા
જતન=રક્ષણ; સંભાળ	ચેત=સુખ; મજા	વગડો=જંગલ
રખારી=ઢોર ચરાવનાર	બાંધીખાનું=કેદખાનું	કોતર=ગુફા; બખોલ
ઢીચી ગમ્મ=ઢીડી ગમ્મ;	ચાદની=ચંદ્રનું અજવાળું	કમોતે=વગર મોતે
ફૂધ ફેતી બધ ચક	ખેલવું=રમવું	

સાર—માખાપ મહેતાજી વગેરે કોઇ સારી શિખામણ આપે તે મુજબ ચાલવું. ઢઠ કરવી નહિ.

પાઠ ૬ મો.	રીસ=ગુસ્સો;	બાઇબાફુ-સર્માવહાલાં
રિસાળ=રિસાઇ મય	છેડો=પાર	જમણું=જમવાનું
તેવો	ભાગ્યે=કદાય	ચીસ=ખીકથી બમ
સહેજ સહેજ માંજરા	ખાડોશી પાડોશી=આસ	પડવી તે
જરા પારમાં	પાક રહેનાર	ટેવ=આફત

નકામો=અમથો

ઢોમ=ફેલ

વેદના=દુઃખ

મુદ્દસ=ખીલકુલ; જરાપલ્લ

પસ્તાયો=દીલગીર થયો

નડે છે=હેરાન કરે છે

સાર—જરા જરા વારમાં રિસાઇ જવું નહિ.

પાઠ ૧૦ મો.

કવિતાના અર્થ.

જળ=કરેાળીઆતું પડ;

જળું; ફાંદે.

ફરી ફરીતે=વારંવાર

વિષે=આગત

વણુ=વગર

તૂટેલે=તૂટી ગએલે

તાંતણે=તારે

મહેનત શરૂ કરી=મહે-

નત કરવા માંડી

ગાઠ=માટે

જાબ્યો=પાર પડ્યો

ભીડ્યો=મંડ્યો રહ્યા.

ધીરજ=સહુરી

નીરધાર=નકી

ખંત=મેતક; કાળજી

યતન=મહેનત

ચગડાઇ=છુંદાઇ; દયાઇ

તળે=નીચે

મોત=મરણ

તજી=છોડી

અનંત=ધણીજ

લાભ=ફાયદો

પામે=મેળવે

પાઠ ૧૧ મો.

ચક્રિલુ=એક જાતની

રમત

ગઢ=દિલ્લો

સાથી=સોજતી

ભિલ્લુ=સાથી

વડો=મોટો

સરદાર=ઉપરી

ધૂમી રહ્યા=આમથી તેમ

ફરી રહ્યા

દાવ=લાગ

પેંતરા=ડગલાં; પગલાં;

નજર ફેકી=જોઇ

પૂર જોસથી=ધણીજ

જોરથી

બૂલથાપ=જુલાવો-

શાખાશ્વ=ધન્ય

દાવ=રમતનો વારો

સાર—શરીરની સાથે મન કેળવાય એવી રમતો રમવી.

પાઠ ૧૨ મો.

દહ મનવાળો=પાકા

વિચારવાળો

જેડીદગા=દડો ને તેને

ફેંકવાની શાકડી

ડગલું=પગલું

રંગ જામ્યો=મજા આવી

પછી તો ધૂળ=પછી

કંઈ મજા પડવાની

નથી

વચન=બોલ

ખાતરી=મરોસો

સુલું=વરતી વગરનું

મો ફેરવી=મો ચલાવી

પીડા=પંચાત; દુઃખ

મન કમવા દીધું નહિ	કાંછેડે=કરકત કરે	દુભવો=મનને દુઃખી કરે
વિચાર ફેરવ્યો નહિ	પીઠ=વાસો	તુકસાન=અગાધ
પાઠ ૧૩ એ.	ખાટ=શરીરનો આકાર	સ્વાદે=સદેજતથી
મધમાખી=મધ બનાવ-	સોહામણી=શોભિતી	નવાઇ=અચરજ
નારી માખી	અપકાર=રોપનાના	
કુટુંબ=વંશ; જોશાદ	કારીને=કાણાં પાડીને	

સાર—કાઇનું બહુ કરીએ તો આપણું બહુ થાય, અને કામનું ઘુટું કરીએ તો આપણું ઘુટું થાય.

પાઠ ૧૪ એ.	સંતોષ થયો	વાંઝ=ગુનો; તકરરીર
મોસાળ=માના બાપનું	અંગેડી=પોંક પાડવાની	સાળું=આખું
ધર; માનું પીયર	કડૂા	ઉનાવળ=ઝડપ
આખ ટાઢી થઇ	ઉલટમેર=ટોંસથી	ઠેસ=ઠોકર

સાર—૧) કાંઈ થજી કામ ઉતાવળથી કરવું નહિ ૨) જેવું આપણું સમજવું તેવું સામાનું સમજવું.

પાઠ ૧૫ એ.	કાયર=હેરાન	શોકભટીલગીર
દીંગણી=નાની પુતળી	પજવે=દુઃખ દે	ભાજ=આગર
તડનો=આરસો	કુટી બદામ=ખોટી બ.	છટે=ઘોછી થાય
ઝૂટ=એકદમ ઝડપ મારી	કામ; નજવી કિંમત	નિ દે=ખોટું ખોટું બોલે
લછ લેવું તે	સહીઅર=મેનપણીએ	અળવંતા=નંદેરાવર
સરી પડ્યો=લપડી ગયો	કટા=એકબીજાની સાથે	સદા=હ મેશા
બરડ=ઝડ બાંગી જાય	નહિ બોલવું રમતું તે	લેશ=અરાપણ
એવો.	કવિતાના અર્થ.	કમેશ=કંઠાસ
મહાકાંએ=અકાળીએ	આપણું=આપણે	કાય=કાંઈ
જે અતણુંએ=આમે'થી	સુખએનમજા	

<p>પાઠ ૧૬ મો. (રામચંદ્રજી=અયોધ્યામાં પ્રખ્યાત રાજા થઇ ગયા છે. (જેને લોકો પરમેશ્વરનાં અવતાર માને છે.) ક્રમજી=મરજી મહારાટ=મહારાજા છેવટે=આપણે ફેરવવા=બદલવા ફાંફાં=ખોટી મહેનત</p>	<p>મધુકાલ્પ=માન્ય હસમો=રડતાં રડતાં આચળ ખાવા તે રાણુ=રડવાનું તોફાન ખીજવાયા=ચુરસે થયા ગોદ=ખોળા ગોડકપટ=નજર ધંતરમંતરવાળો=પીછી ફેરવી કે મંત્ર બાણી સાર કરનાર. જન=મહાળીઆમાં</p>	<p>ધાસવાનો મંત્રનો કાગળ મંદળીઈ=તાવીજ ધીરા=ધીરજવાળા છાના=મુંગા પ્રધાન=વજીર દર્પણુ=આરસી દશ થ=રામચંદ્રજીના બાપ. મહારાજા=મોહારાજા શ્રી=સારા; શોભાયમાન</p>
<p>૨. સાર—અક્ષર પાઠ ૧૭. વગર વિચાર્યું=વિચાર વગરનું જોડું=બધ્ધધણ્ડિઆણી કચરો પુંજો=કચરો વગેરે પરવારી=નવરી થઇ કથા=ધર્મશરના સંબંધી ઓની વાત મળવું=પેઢાક થતી ગુજરાન=ગુજરા છોકરાં છોયાં=છોકરા</p>	<p>છોકરી પેટે=પાતાને ઓણું આવવું=દીલગીર થતી પાપ=ખોટાં કામ આધાર=આશરો; ભરોસો સાર=મર્લ; કલ્યાણ આગણું=આરજી આગ ળની જગો તગ્દતુ=તરફડીઆં ખારવું. હયા=રહેમ.</p>	<p>છંદરીને=મોટું કરીને જન્મ થયે=અવતર્યો. મોહિઆણું=મોહીવાણું. ચુરસો=રીસ. ખેડું=ગામર ને ધડો કકડા=દુકકા બધ્ડી=તગ્દ; બાણુ ભાગીતૂટી=સમળવ નહિ તેવી બોલી=બોલ મૂખ=ખેવકુદ ખાપી=ચંદાળ; દુષ્ટ</p>

અભાગણી=કમનસીબ

પુત્ર=છોકરો

જીવ=પ્રાણુ

વળે=કામ આવે

જનન=જન્મ.

પાઠ ૧૮.

સંદેશો=અમર

ખેડ=મનો-લમડાતો

દુઃખી=હેરન

મદદ=આશરો

હુકાળું=ગરમ

પરાળ=ભાતનું ધાસ { સિમેટી=પીસવો

છાપું=ચાલતા વખતની ડરનો=ખીતો

અમરનો છાપેલો કાગળ પપાળી=હાથ ફેરવી.

છાપખાનાવાળો=છાપ-કર=ખીક

ખાનાનો માલીક નજીક=પાસે; સોડે

જોડવણુ=અ દોઅમત ઠરાવ=કગર; અથેલી વાત

ગાર્ડ-સંભળ ગખનાર અપાટાખ=દેડતો

સરનામું-ટેકાણું અમરદાર=હોશિયાર

રટેશન=આગગાડી ઉભી આઠકલાકમાં ૧૫ મિનિટ

રાખવાનું ટેકાણું આડી=ગાલ વાગે.

ખડખડાટ=અવાજ

સાર—૧) દુઃખી પ્રાણીપર દયા રાખવી. ૨) જનાવરોને કળવવાથી તેઓ માણસ જેવું કામ કરી શકે છે.

પાઠ ૧૯.

રીતસર=નિયમસર

વારો=દાવ; વખત

તોફાની=મસ્તીખેર

અસેડી=આધો કરી

માથું મારી=હિંમત કરી ધરાયો=તગપત થયો

કાણી=હાથને વાળવાનો હડસેલી=ધડકો મારી

વચ્ચે સંધા. વેગળા=આધા, દૂર

ઢીમણું=ઢીમું અઝારી=વળગાડી

છાતીવાળો=હિંમતવાન પેટભરી=જોડાએ તેટલા

સાર—૧) ગરીબ માણસને મદદ કરવી. ૨) ઇશ્વર આપણને બળ આપ્યું હોય તો તે ગરીબ માણસને મદદ કરવામાં વાપરવું.

પાઠ ૨૦.

અલીફા=વારસ થનાર

પાદશાહ=મુસલમાન

રાજા

કરખાર=રાજકચેરી

દેખાવડો=રૂપળો

સુબો=સુબેદાર; સરદાર

નીમણુક=ગેડવણુ

હુકમ=આજ્ઞા

ખાસ=જુદો; ખાનગી

શાહજાદો=પાદશાહનો

હોકરો

સાકળદી=પાકસાકળની	સમજુતી=સમજબુ	દીલ=મન
દીકરી,	મેંમે ચહેલો=લાડમાં	દીલગીરી=નાખુશી
ચીતરામજી=ચીત્ર	મજામાં આવે તેમ	ઝોધે=હકુમત
તહેનાતમાં=ખીજમતમાં;	બોલવા દાંધેલો	નીમ્યો=નીમજીકે કરી
હજુરમાં	અરજ=વિનંતી	ઠંઠણ હેમાનો=દયા
છોકરવાદી=નાદાની	ફરજ'દો=ગમ્યાં; છોકરા	વમરનો.
કારણુ=સબબ; મતલબ	લાક=વફાલા	રહ કરતું=ફેરવી નાખવું
નામદાર=પ્રખ્યાત; ના-	અલ્લા=ખુદ; પરમેશ્વર.	આરમ=અરમરતાનો
મીચો	યુનો=પાંક; તડસીર	રહેવાસી.
ફરમાવશો=હુકમ કરશો	માફ=ક્ષમા	

સાર—માણસની રીતકાન ઉપરથી તેના ગુણની પરીક્ષા થાય છે.

પાઠ ૨૧.	આમપાસ=આજુબાજુ.	ખાનાર' જનાવર
આંધળો=જેને બે આંખે	કાઢવાં=ફાડી ખાનારાં	ખોંખારો=અવાજ
દેખાઇ નહિ તે	જનવર	આડે=અવળે
સંગડો=હુલો.	વાધ=ફાડી ખાનાર' ચટા	હુવા=આશિષ; આશી
દેકાઢળીઆ=ખાડા ટેકરા	પટાવાળું જનવર	વાંદ
માળા=પક્ષીના ઘર.	વરૂ=કુતરા જેવું ફાડી	ધોરી=મોટા; સરિયામ

સાર—એક ખીજને મદદ કરવી.

પાઠ ૨૨.	પર્વત કે સરોવરમાંથી	બાંધેલો રસ્તો
પડછાયો=ઝોળો	નીકળી ઢળતી જગા-	ચાક=વિસામો; આરામ
૬ આગેળા=ઘરવાળો;	માં થઇ નદી કે સમુ-	અદેખો=ખીજનું સાફ
આમ=હિરસો	દ્રો મળે છે તે	જોઈ બળે એવો.
પાક=કિનારો; ઠંઠા	કુઠકો=છલંગ;	લોભી=ચાલતું
નદી=મીઠા પાણીનો રેસો	પૂલ=નદીપરથી જવાને	તરાપ=કુઠકે; છત્રંગ

ખોળ=સોધ; તપાસ | ઘનત બગાડી=પડાવી | શુભાવ્યું=ખોયું
પડાવી=ખુચવી; છીનવી | સેવાની દૃઢ કરી. | તાકે=ધારે; વિચારે

સાર—લેણ કરવો નહિ.

પાઠ ૨૩ મો. | વજરેને એક જાતનાં | ખામી=કસુર
ખરીદ કયું=વેચાણું | રાગ માય છે તે | છુટુ મુઠી દાધું=છોડી
લીધું | દરકાર=પરવા | દીધું
સંદેહ=વહેમ; શક | ઠાવકું=ડાલું | અમડાથો=અડકાથો
હડખવા=કુતરા કોહલાં | બચકું=ડાકું | ભરોસો=વિશ્વાસ

સાર—ભાવણી આખે ખરું દેખાયા છતાં ખીજ પર ભરોસો રાખી ચાલવું નહિ.

પાઠ ૨૪ | વિના=વગર | ખીજની વસ્તુ લઇ
લખોટો=મજા | સળ=શિક્ષા | લેવી ને
છાતોમાતો=ચુપચુપ | ભૂલીશ=વિસરીશ | ચાર=ભાની રીતે ખીજ
બગાડ્યું=ખરાબ કયું | ચોરાં=છાની રીતે | ની વસ્તુ લેનાર

સાર—ચોરી કરવી નહિ.

પાઠ ૨૫. | નીર=પાણી; બળ | જતાં.
કવિતાના અર્થ. | તાંહી=ત્યાં | સણી=સાંભળી
કુહાડી=ભાકડા ફાડવાનું | નિહાળ્યું=જોયું | સાદ=અવાજ
હચિયાર | માઠી=અંદર; માં | ભલા=દયાળુ
ભાયડો=મરદ | ડયો=ખીંધા | દેવી માના=દેવી
ઘણો=ડાહો | ખૂસતા ને સમાતાં= | વહે=ખોલે
બહાદુર=જેશવર | પ.ણીમાં આગ લેમ | માયું હલાવી=ડાકું
શ્રાવ=ધા | ડોહ્યા કરતાં અને | છુટાવી; ના કહી
બાળે=જુએ | તેની અંદર સમાઇ | સંપત=દોલત

મહેર=મહેરખાતી, દયા	ખૂટી મયું=ખોણું થયું	મુકામે=ધેર
જગનાથ=જગતનોધણી,	પુખસુરત=દેખા નડો	હેયું ભરામ આબયું=
પરમેશ્વર	હેત=ખાર	ગડતું આબયું
પાઠ ૨૬.	દેશાવર=પરદેશ	પંખાળતા=હાથ ફેરવતાં
ભરપુર=ભરેલો	કપરા=અધરા; સખત	ભરદાશ=ચાકરી
પૈસેટકે ખાલી=ગરીબ;	ભાચાર=નાચાર; ઇલાજ	પરવડે=ખોળે; પાલવે
પૈસા વગરનો	વગરનો	
હાલત=દશા	મૂલ=દિંમત	

સાર—ઢરેક માણસે પોતાના પાળેલા પ્રાણી પર ધણોજ ખ્યાર રાખવો અને જરાપણ દુઃખ દેવું નહિ.

પાઠ ૨૭.	લગમયું=સરમાબયું	વટાવી=ખોળંગી
મરો=પાણીનો વહેણ	સરીર=દીલ	વખોડવું=ધિકારવું
ભરાવ=દેખાવ	લલકારવું=લલકારી	મોઢી પડતું હટું=રાજી
ખાંખ=નજર	ખોલવું.	મયું હટું
નારાજ=નાખુશ	ચમકી=ચોંકી	ફમાવી દીધું=દુઃખમાં
ખખડવું=હેઠ હસાવી	પારધી=શિકારી	નાખ્યું
મનમાં ખોલવું	કેડો=પુઠ	

સાર—કાંઈપણ ચીજને વગર ચિચારે વખોડવી કે વખાણવી નહિ.

પાઠ ૨૮ મો.	ખચમાં=કાદાં	જગોએ બેસી ધાટ
શિયાળ=શિયાળવા	રંગરજ=રંગારો	ધડે તે જગા
સહેર=જેમાં જોખંધ ને	જરદી=પીળો	મટ્ટી=મોટો ચુસો
હારખંધ ધરો હોય ને	પાસ=અસર	ધમધમતા=ધણાજ બિના
સારાં ગાળં બનર	ખાંમણે=ખારણે	નકલ=ખીજાતું જોઇને
હોય તે.	કાઠ=પેઢી;લુહાર જે	કરવું તે

સાર—હાઈની યોદી નક્ક કરવી નહિ.

પાઠ ૨૬ મો.	ટાંકણે=ટાંકણે; અવસરે	અપ=અર; કામ
વરો=અમણવાર; ન્યાત	મેળાપ=મુલાકાત.	રંક=ગરીબ
થી=તાવેલું માખણ	અડમડી=અડી	ભારેખમ=ભારેખો/વાળા
પીયર=પીરીના આપનું	રહ્યું અડ્યું=જવલેજ	માન=આખર; ઇજાત
ધર; આપનું સાસર	લેખવે=ગણે	
મણ=૪૦ શેર	મેધે ભાવે=ધણી કિંમતે	

સાર—ભારેખમ થઈ ખુણે બેસી રહીએ, તે કરતાં બહાર પડી બધાના ઉપયોગમાં આવવું સારું છે, એમ કરવાથી વગર માગે માન બળે છે.

પાઠ ૩૦ મો.	તરાપ=છલંગ	તોબન
કુંવર=રાજાનો છોકરો	ઠેકાવી=ઠેકો મરાવી	નિશાન=ધ્વજ; વાવટા
આપકર્મી=અ પત્ની કમાઈ	સેના=સરકર	દુરમન શત્રુ
ખાનાર	ઉપરી=સંદાર	ફોજ=સરકર
આપકર્મી=પોતાની	કિંમત=કામ	તક=કાર
કમાઈ ખાનાર	લૂચ=અનાજ	સરદારી=ઉપરીપણું
રાજપાટ=રાજગાદી	ફતેહ=જીત	નાસભાગ=નાસા નાસ
તીર્થ=પવિત્ર જગો	પ્રાર્થના=પરમેશ્વરના	કુંવરી=રાજાની છોકરી
ધન=દોલત	કાલાવાસા	બહાદુરી=હોશિયારી
ભ બી=ભાઈની વહુ	તડંગધ્વમ=ડંકો વગાડના	વરમાળ=વરને કન્યા જે
વતન=જન્મભૂમિ	તેમાંથી નીકળતો નાદ	મળા પહેરાવે છે તે
એ ચિંતુ=એકદન;	ડંકો=સડાતનું વજ્ર;	

સાર—જાને પેદા કરી આવ ની ઇચ્છા રાખવી.

પાઠ ૩૧ મો.	નાર ચોપડું પ્રાણી	તાજે ઘરો=ધરાયો
દેડકો=જમીનપર રહે-	બાસબારો=બાસ વગેરે	સફેદ=સપાટો

લડુપતો તડુપતો=લહેજ	ચઢાઉ=કોઈ વખાણ કરી	મોલ=લખ
તી ચાલ ચાલતો.	તેમ કૂચે એવી	મમત=જુદ; હઠ
ખામોચીઉ=પાણી બરા-	કુસાવી=મોડું કરી	મળ=શકિત
યસો નાનો ખાડો	મેટા=દીકરા	ઉપરાંત=વધારે

સાર—ગળ ઉપરાંત કામ કરે તો મરે, નહિ તો ખાદો થાય,
ખાટે ગળ ઉપરાંત કામ કરવું નહિ.

પાઠ ૩૨ મો.	વાત=લાગત	બેદરકાર=મૈપરવા; મરજ
બિખારી=મીખ માગનાર	મક્કમલ=જંક જાતનું	વગરનો.
તળાવડી=નાનું તળાવ	ઝીણું કપડું	ગાગ=દરદ
લપશી=ખની, સરી	અદારો=પસીનો	કમ=કેંસ
ધૂન્નતો=કાપનો; થય=નો	સાહુબર=રૂપીઆની	જાને-પોને
ખાદી=એક જાતનું જાડું	ધીરધાર કરનાર.	
લુગડું, દોની	જેમ તેમ=ગમે તેમ	

સાર - કપડા મેના પહેરવાં નહિ, એટલુંજ નહિ પણ તે મને
તેમ પહેરવા નહિ

પાઠ ૩૩ મો.	દારીને=હાકીને	રૂપાનું ધરેણું.
ખાલણ=હિંદુની કંચી	આ=મૈત્રી	નિશાની=એનાની
જાન	પગલાં=પગના તળીઆ	વહેળો=નાની નદી
મણેલા=અનુભવી	નો આપાર	શેષો=શીશા; પત્થર
સારો=લાયક	અંગુડીઆ=પગને અ-	ધોખી=લુગડાં ધેવાનો
ધધો રોજગાર=વેપાર	ગુડે પહેરેલું ધરોગ	ધધો કરનાર
વણજ	જોડવા=પગને અંગુડે	ધોખણ=ધોખીની ખાચડી
જડતો=મને ખાલમ	તથા તેની જોડેની	રાજમારગ=મોટો રસ્તો
પડા.	આમળીએ પહેરવાનું	કુંકડું=પાસે; નજીક

કેક નજીક=વધુ પાસે ખતીમા=કાળજીવાળા ; મેળબા=પેદા કરીયા

સાર—ધ્યાન રાખી જોતાની વિચાર કરવાની ટેવ રાખવી.

પાઠ ૩૪ મો.	માર=મારી	પરમેશ્વર
કવિતાના અર્થ.	સૂર્ય=સૂરજ	પાઠ ૩૫ મો.
મહીમા=મોટામ	વરસાદ=મેઢ	કવિતાના અર્થ.
જગપતિ=પરમેશ્વર;	બૂલતાં-ઘટકતાં	વિશ્વાળ=મોટાં ડાળાં
જગતનો ધણી	મધુર-પ્રાનને સાતે સા-	પાખડાં ખુબ ફેલાએ
જગ=દુનિયા	ગે રંગ; માંદ	લાં હોય એવો.
રચી=ખનાવી	નદ=નવાજ; નદ	નદી-કવાણ ગહેલી
રચના=ખનાવડ; જોઈતો	ખા-નેજ; અજવાળ	તણ-પગાંનું ધર
નરરંગી=તરેલ તરેલન	રંગ=શોભા	તાલ=નથી ઠંડુ ઝાડ.
રંગના	મેળાન-ખુશી સામી	રંગ=મેળાનું ઝાડ
તરુપાન=ઝાડનાં પાંદડાં	પહેળી જગા	પણ-વાડા
પાંડ=પહાડ	તરતાં-પાણી ઉપર રહેતા	વરપતિ=ઝાડ, ડાડ
કરાડ=કરાડી; શુકા	મદી-માં	વેલા વગેરે
સિંધુ=ફરીઓ; સમુદ્ર	આંખડી=આંખ	ધરી=પહેરી
સરિતા=નદી.	આવળું=ખાવાનું	રંગાય=શોભે
ધાટ=પહાડ ઉપર ચઢવ	સાથ=સાથે	કાચલ=કાળા રંગનું
ઉતરવાનો રસ્તો;	કળા=હીકમત; પ્રકૃત	મધુર રાગનું પક્ષી;
ઓવારા	કળી શકાય નહિ=સમજ	પ્રકોલ=અળ, ખુશી
રણઆમણી=શોભિતી	શકાય નહિ.	તીનર-તીણા રાગનું
વાટ-રસ્તો	સરજી=પેદા કરી	પક્ષી
શીતળકંઠડી	સરજનકાર=પેદા કરનાર	વિશેષ=વધારે

મેશ=મરસ; સારી રીતે.
 કેમડો=ખાખરાનાં
 ફૂલનો રંગ
 ઘોળાને=પાણી જેવો
 કરીને; હલાવીને
 ડુવારા=પાણી હંચું
 ઉરાડવા બનાવેલો ઘાટ
 નવરંગ=રંગ એરંગી
 અપા=પ્રાણુજ
 મોર=આનાના ફૂલ
 કોર=આળ

આંદની=અંધમાનું
 અબવાળું
 પાકં ડહ મો.
 ટેકરા=નાનો ડુંગર
 ઝોળો=પડછાયો.
 પશ્ચિમ=આશ્વમણી,
 સુજ જે દિશામાં
 આશમે છે તે.
 ઉત્તર દિશા=પૂર્વ દિશા
 માં મો કરી ઉભા
 રહેતા કામો હાથ

આવે તે.
 દક્ષિણ દિશા=પૂર્વ દિશા
 માં મો કરી ઉભા
 રહેતા જમણા હાથ
 તરફ આવે તે.
 પ્રવ=વતર દિશામાં
 આકાશમાં જે તારો
 એકની એક જગા
 એ ઝીણો ઊગતો
 દેખાય છે તે.

સવાલ—પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશા થી રીતે ઝોળખવી ?
 પડછાયો સુજથી કઈ દિશામાં હોય ? લાંબામાં લાંબો અને ટુંકામાં
 ટુંકો પડછાયો કયારે હોય ? ઉત્તર દિશા થી રીતે જાણવી ? નહાડે
 દિશાઓ શા શા ઉપરથી જાણી શકાય ? રાત્રે દિશા શા ઉપરથી
 જાણી શકાય ? સામા સામી દિશાઓ ગણાવો.

પાકં ડહ મો.
 બેસડું વરસ=કા-તક
 સદ ૧
 દાંડી=પ ખાની બાકડી
 મા=જરતર
 મજાગે=ટોચે

ડુટ=પાર ઈંચ, અડધો
 મજ
 લખાણુ=લાંબાપણું
 પહોળાક=પહોળાપણું
 માંચ=તસુ; સવાક
 જેટલી જમા.

મધ્યમાં=વચમાં
 પગથીલું=નાની ઝોસરી
 ચોર=થુરેરીઆ
 કરા=ભીંત

સવાલ—નકશામાં ઉત્તર દિશા કયાં હોય ? ઉત્તર સામે કઈ દિશા ?
 પૂર્વ કે પશ્ચિમ દિશા કેમ ઝોળખવી ? નિશાળનો નકશો કાઢો.

પાઠ ૩૯ મે.	આશલી શાહી	જમીન
ધોરી=કાચિયામ	સમજ=સમજાવ્યું; જ્ઞાન	
આગમી=વરાળથી	ગે અર=ગાયેને અરવાની	

સપ્તાહ—રસ્તો ખતાવવાને એવડી બીટી શા માટે દોરવી ?
નદી કેણી તરફ વહે ?

પાઠ ૩૯ મે.	નિઆણમાં=હળતી	આલાક=ચંચળ
વગડામાં=કેળજડ જ-	જગામાં	પાળ=કોરણ
ગામાં	હાળ=હોળાવ	હામર=જાત
પોપડો=દોરને અરવાની	કહેર=દેવળ	મસ=પણું
જગા: ચરો, ખીડ	કાંઠે=કિનારે	પ્રજ્ઞાન=કિંતર અરે પૂર્વ
આંનાવાડી=આંનાનાં	જાડુ=કાંપર ખેડવા	દિક્ષા વચ્ચેનો ખુણો
કાંડ થાણું હોય	લાયક જગા	નજરે પડ્યા=દેખાયા
એવી વાડી.	વહેણુ=રેતો	સુગમ=મહેલું

સપ્તાહ—પવન કંઈ દિક્ષા તરફ વાતો હતો તે શા ઉપરથી
કહ્યું ? ટાઢો પવન લાગવાનું કારણ શું ? તળાવ કેને કહેવું ?
નદીને કેટલા કાંઠા હોય અને તે કયા કયા ? જમણો અને ડાબો
કાંઠો શી રીતે જણાવે ? નદી શા શા કામમાં આવે ? ખુણા
કેટલા છે અને તે કયા કયા ? કંઈ કંઈ દિક્ષાઓની વચ્ચે ખુણા હોય નહિ ?

પાઠ ૪૦ મે.	મામનો બદોબસ્ત	નો સિપાઈ
વાળું=રાતનું જમવાનું	રાખનાર પટેલ	મામલતદાર=તાલુકાનો
ગમ્યું=ગોડગ્યું	મંધિ=અરાજ વાસ	ઉપરી અમલદાર: પ-
ચોર=સરકારી ઉતારનું	ગદોબસ્ત=ગેઠરણુ	ટેલ તલાકીનો ઉપરી
મકાન	હવાલદાર=પટેલના	બરણું=પટેલ તલાકીનો
સુખી=મામનો ઉપરી;	તાખાનો નાના પમાર-	ખેડૂલ પાસેથી સરકારી

મામતા કપીઆ કાંઈ	મળીને ચલેશે તે	ટપાલી=મગજ વહેંચનાર
ઝોડા ભાં દેય તે	ત મરે=મર્યાદા યોગ્ય	ગોડાભર=કાજ નહિ તે
તલાડી મામની વસુવાત	હુડી=કપીના મળવાગ	મંદો=મિમા
કુધર વનાર	મામળ: મરીઝોડર	કાકનર=અંગ્રેજી દવા
શવળી ખોન્વગળીએ	માસ્તર સાહેબ=પોષ્ટ	ગજનાર વેઇ
તાકુકો=પણી ગામ	માસ્તર	

સવાલ—યોરો એટલે શું ? મુખી, તલાડી, ટપાલી, પોષ્ટ
માસ્તર એ દરેકનાં કામ સમજાવો.

પાઠ ૪૧ મો.	તજ પાળી-કાંત માફ	કાડીને=પ્રપટીને
સોતેગી=મોન ના રમ	ગંગા તથા મોદ પોવંતે	ખોશક=ખાવાની ચીજો
જોગ: પીજો	પ ધો-કેજમાર; વેષાર	તાજ-નાતની
અંગાગ સજમતાકેયના	ખેડન=ખેતીનામ કમનાર	લહેર=સપાટ
દેવના	દળ=જમીન ખેડવાનું	નખનો=ખાશખનો
અજકનો=અજકનો	ઝોજર	ધંધાટ=ખવાજ

સવાલ—સુજ ઊમના પદેલાં પૂર્વ દિશામાં વાહજ વાહજાંની
કોરો કેવી જાણાય ? અજવાળ શેમાંથી આવે છે ? સવર થપ જાણી
જાણાય ? સવારમાં માફમ, પણ પછી શું શું કરે છે ? છોકરાઓએ
પઠ ક્યારે કરવે જોઇએ ? સાંજ પડી ક્યારે રહેવાય ? સુજ ઊમતાં
પદેલાં આશચર્યા પાછી થોડું અજવાળું રહે તેને શું કહે છે ? (જ.
અજમળીકં) અજના દેખાત ? વાત કરો.

પાઠ ૪૨ મો.	હી જાય છે=કંડી પડી	એમરાની ચિટ્ટી
વાનો=કુકનો	જાય છે.	શુંમળાપ=શુંમળપ
જોરથી=જાણથી	દિહિટ=આગગાડીમાં	તોફાન=પવનનું બહુ

જોરથી વાતું તે.	ચરાવનાર	આકળાસણ=મજૂરામણ
લશ્મી=મગડા; ફેરવાઈ	ધસડી=ખેચી	વાદળો=વરાળના જથ્થા
ગળામાંથી -જઠમાંથી	ધાન્ય=ખનાજ	
ભરવાર=ધેરો બકરાં	વહાણો=મોટી હોડીઓ	

સવાલ—હવા ક્યાં ક્યાં હોય છે? બધેજ હવા છે એ સાબીત કરી મતાવો. હવાની જરૂર કોને કોને છે? હવા ન હોય તો શું થાય? પવન જોટલે શું? હવા ને પવનમાં શો ફેર છે? પવનનું તોફાન ક્યારે થાય? પવનથી થતા કામદા ગેરકામદા મણાવો.

સાર—આખણે હવા વગર જીવી કહીએ નહિ, માટે દયાળુ પગલે ચરે તે બધે ઠેકાણે ભરી રાખી છે.

પાંઠ હડ મો.	નિર્દય=દયા વગરનો	તળાઈ=નીચેનો બામ
કકડા=દુકડા	કકણુ=સખત	જંતુ=ગીણાં જીવડાં
દુઃખ=વીરંમણા	ગાંગડો=ગઢો	વેહ=છિં; કાણાં
ચુરો=ભુકો	ઝંખો=ચળકાટ વગરનો	ચર=પડ
કણ્ણ=રજકણ	કાલ=કેલ	ચાંચવો=જમીન ખોદ
છુટા=જૂદા	કહેણી=કહેલી; કહેવત	વાનું ઝોજર; તીકમ
અણૂરો=નંદો; દરકતો	જન્મ=પેદાસ	હંકીકત=વાત
પીગળાનો=રસ થતો	દરીઓ=સાગર; સમુદ્ર	

સવાલ—ચાકનો કેમ સહેલાઈથી ભુકો થઈ શકે છે? ચાક પોચો છે તેથી શા શા ઉપયોગમાં આવે છે? ચાકને બહીમાં નાખે તો શું બને છે? ચુગે શું કામમાં આવે? ચાક પાણીમાં ઝોમળે કે નહિ? પાણીમાં ઝોમળે એવા પદાર્થના નામ દો. જે પદાર્થ પાણીમાં ઝોમળી જાય તે કેવા પદાર્થ કહેવાય? જ. દ્રાવ્ય ન ઝોમળે તે કેવા કહેવાય જ. અદ્રાવ્ય. ચાકમાં ક્યેં ગુણ છે કે જોયો તે પાણી

ચૂસે છે ? જ. હિદ્રાળુ. બીજા કયા કયા પદાર્થો પાણી ચૂસે છે ?
 હિદ્રાળુ પદાર્થનાં નામ દો. ચાક દેવતામાં પીંગળી જાંબુ કે નરિકર
 દેવતામાં ન પીંગળે એવા પદાર્થનાં નામ દો, એમળવું અને પાવ-
 ળવું એમાં ફેર શું ? ચાકને બોલપર પછાદીએ તો શું થાય ? ચકમાં
 કયો ગુણ છે કે જેથી તેને પછાદવાથી ભાંગી જાય છે ? જ. બરડ.
 બરડ ગુણવાળી ચીજોના નામ દો, ચાક શી રીતે બને છે ? જ.
 પદાર્થો જમીનમાંથી નીકળે તે કેવા પદાર્થ કહેવાય ? જ. ખનીજ.
 ખનીજ પદાર્થનાં નામ દો. ચાકનો ઉપયોગ કહો.

પાઠ ૪૪ મા.	ગાળાને=રસ કરીને	ખાંડેલા=વળગે ના
ટીપે છે=ધડે છે,	કાંતર=કાપવાનું સામગ્રી	ખાટી=ખટાશવાળી
પતરા=ધટુને ટીપીને	ચંબુ=સિરાઈ	ઝેરા-ઝેરાવાળા
કે રસ કરીને ભાંખા	નાળચાં=નળી	સિક્કા=ચકાકા પાણી
એકા પડ બનાવે તે	કચરોટ=મોઢી સાળી	ટંકશાળ=સિક્કા પાકવા- ની જગ્યા

સવાલ—તાંબા પિત્તળનાં વાસણ બનાવનાર તથા વેચનારને શું કહે
 છે ? સુથાર, લુહાર, કુંભાર; શેના ઘાટ બનાવે ? તાંબુ કચેરી
 નીકળે ? એ કેવો પદાર્થ કહેવાય ? તાંબાના ગુણ કહો તાંબાનાં
 કયાં કયાં વાસણો બને છે ? તમારા ઘરમાં તાંબાનાં જે જ વાસણ
 હોય તે ગણાવો. તાંબાનાં કાટનું શું કહે છે : તેનો રંગ કેવો હોય
 છે ? તે ખાંધામાં આવે તો શું થાય ? તાંબા પર કાટ શી શી
 રીતે ચડે છે ? તાંબાના વાસણ પર કાટ ન ચડે માટે શું કરે છે ?
 કલાઇનો રંગ કેવો હોય છે ? તાંબાના કયા તિક્કા બને છે ? ટંકશાળ
 એટલે શું ? તાંબાનો ઉપયોગ કઈ કઈ ધાતુ બનાવનામાં થાય છે ?

પાઠ ૪૫ મા. | ખાણખનીજ પદાર્થો કાઢવાનો ખાટો

મેળવણી=મેળ	તાસકો=હાંકણું	કલાષ=ઝાંખા સફેદ
આમગીતરસ ચક્રને	પવાના=લાંબુ પીપ	રમની વાતુ
મળપરા=મળવ; જના	શિરાષ=તાકડા માટે	તરંગાં=વર્ણાં સફેદ
યા બારણુ ઉપાડ	વાતુ, મણુ	રવા
દે અ.ય તે.	કાટ=કાટ	પણુ=સાધુ

સવાજી—વાતુના કયા કયા ગુણ હોય છે ? વાતુઓ કયાંથી નીકળે છે ? વાતુ અ કેવા પદાર્થ કહાય ? પિત્તજી રી રાતે બનાવ ? પિત્તજીને રંગ કેવો હોય છે ? જલતના રમ કેવા હોય છે ? તાણું ને પિત્તજી એમાં કંઈક કોણ ? શા માટે પિત્તજી વચાર કંઈક ? પિત્તજીનું શું શું બને છે ? તમારા ધાત્મા પિત્તજીના વાતુથી હોય તના નામ દો પિત્તજી ઉપર કાટ ચઢે છે કે નહિ ? પિત્તજીના વાતુથી કલાષ કરાવવાનું કાણુ શું ? તાણુ અને પિત્તજી અના જલદી કોણુ કટાય ? કાણુ કયું વહું પડે ? તાણા અને પિત્તજી એમાં સરણુ કયું ? પિત્તજી સરણુ શા માટે ? તાણા અને પિત્તજીના રીરના બાવ શું કરા ?

ખાંડ કંઈ એ.	ધર=અણી	ફેલા કાય ત
ધાસનું બળર=ધાસના	કામ=કરણ	ધુપલ=નાયે બાલવાનું
પીંડ	ઝીઝવા=ધાસની જાત	તાલ
અરો=પોપડા. ધાસ ઊ	ચરોઉ=ચરનારા	અતર=સુગંધીદાર વ.
મવાની જમા; બીંડ	નજી=ધાસના ઢગલા	રણુના કલ
કુપણુ=નરમ	નડા=ગાંઠ	કરો=પર; ધાસની જાત
કાવાના=હાંખાનાં	સુગંધ=સારા વાસ	બડ=ગૂણ
વણુ =વળી દમને	માલ=સુગંધીદાર ધાસ	કરી કરીને=ચારે ચારે
મુગીઆ=મુગી	મુગીઆ=મુગ પાણીવાળા	ઉપલાણુ=કંઈપણ બાંધા

અમરી=હાડ	ઉપરની	સુપડા=વાંસની ચીપ કે	કુટીને=છુંદીને
ખાંખડી		ધાસતું ઝાડકવાળનાવેલું	મૂળ=સરકટની પાંદડીને
સુંવાળી=લીસી		સાદી=ચાલ	પલાળી કુટેલી તે
વાસ=સેડમ		પડા=ઝુડી	ખટલા=ઢોળાઆ

સવાલ—જે ખેતરમાં દાબ ઊગે તે ખેતર શા કારણથી નકામું થઈ જાય છે ? દાબના મુગીઆ કેવાં હોય ? એની પાંદડીની કોર કેવી હોય છે ? કુમળું દાબ શું કામમાં આવે છે ? પાકટ થયા પછી શું કામમાં આવે છે ? દાબ શું કામમાં આવે છે ? ઝીંઝવે શું કામમાં આવે છે ને ક્યાં ઊગે છે ? એના મુગીઆ પર શું થાય છે ? એ મડીને શું કહે છે ? મેય શા શા કામમાં આવે છે ? ઝીણી ઝીણી સોય જેવી પાંદડીવાળું જાળ જેવું ક્યું ધાસ થાય છે ? દરે કાઠી નાખવા છતાં દરીથી કેમ છગી નીકળે છે ? સરકટ ક્યાં થાય ? સરકટ જનાવરના ખાધામાં આવે છે કે નહિ ? નહિ આવવાનું કારણ શું ? સરકટની સળીએ સુકાયા પછી શા શા કામમાં આવે છે ? એની પાંદડીને કુટીને પલાળે છે તેને શું કહે છે ? મુંજ શા કામમાં આવે છે ? ક્યા ક્યા ધાસ ખાટલા બરવાના કામમાં આવે છે ?

પાક ડહ એ.	ખી=ખીયાં	થેક=ચીકા કે ડુંગળાનાં
વાવવા=રેપવા	ખાતર=ધાસ છાણુનો	મૂળની ગાંઠ
સાંધા=સોટા	કચરો	ઢેબસા=મીઠું મરચું
માંડ=મડી	પૂરીને=નાખીને	નાખી જુવાર બજરી-
સળંગ=સાંધા વગરની	બીધ=વમઝામાં રહેનારી	ના કરેલા રોટલા
પેર=પેરીઈ	જાત	ખસલી=ધાસની જાત
મુચ્છો=મુચળું; જથ્થો	નામલી=ખાવટો	કકળ=જુવારનો સાંઠો
નબર ફરે=ધ્યાન આપે	સામે=ધાસતું ખી	રાતડીએ=રાતી જુવાર
		ખીક=ધાસીઈ; ચરો

સવાલ—માબરી, જુવાર અને ડાંગરના છોકરો ખાસની સાથે મુકાબલો કરે. આપણે અનાજ ખાઈએ છીએ તે શું છે ? ધાસનું ખી ન તુ અમે અનાજનું માડું દારાનું મણ શું ? મહીકાઠો કયાં આવ્યો ? મહીકાઠાના બીજ લોકો કયું કયું અનાજ ખાય છે ?

પાઠ ૪૮ માં.	આજસુ=સુસ્ત	કવિતાના અર્થ.
સખત=બહુ	સેડ=હળની વચમાને	તાત=બાપ
એક સામડું=સાથે લાગુ	લાંબો મોટો	નાપખતે=પકવે
બાણ=સુરજ	ચાસ=ખેતરમાં હળથી	અજ=અનાજ
દાણો=જુવાર અડદ વગેરે	પાંડેલા આડા ઉભા	ધર=પહોરે
કોઠ=ઢોરખાધવાની જગા	લિસોટા	સહે=ખમે; વેઠે
નીરું છું=નાપુ છું	હળપુછી=હળની લોઢા	લટું=જળરે
છાણ=દહી મા પાણી ના	ની કોચ	ઉત્તમ=સારી
ખી વસાવા અનાવેછે ન	ધુસરી=જળદની ખાધે	પર=પારકો
કાવત=ગેરે	રહે છે તે લાકડુ	ઉપકાર=આભારી
અવડુ=કોચ સાથે	છડો=હળને હડે ખીલ	શીખ=શિખામણ
અણુનાળું લાકડું છે તે	જેવું છે તે; હમેડી	ખત=કાળજી

જમતનો તાત ગણ્યામ એટલે જેવી રીતે બાપ છોકરાનું પોષણ કરે છે તેવાજ રીતે ખેડુત ધાન્ય ઉપજાવી આખા જગતનું પોષણ કરે છે માટે. ખેતીને ઉત્તમ કહેવાનું કારણ એ કે એ ધણી સ્વતંત્ર છે, અનાજ જેવી જીવવાને જરૂરની ધણી કામની વસ્તુ તે નાપખતે છે માટે. હળની હડીકત-હળના મુખ્ય બે ભાગ છે, હળના પાછલા ભાગને તુંડું ને આગલા ભાગને સેક કહે છે. સંસ્કૃત જંગમ ૧૦ પૃષ્ઠ

ને તુંગાની લાંબાઈ ૪ ફુટ છે. તુંગું વચમાંથી બહુ નીચેથી અણીદાર ને ઉપરથી પાતળું હોય છે. જ્યાં ભાગમાં સેડના ભેડે બાંધે છે. તુંગામાં હળપુણી, ચવડું અને કસવાળો હોય છે, હળપુણી લોહાની હોય છે, તે નીચેનું છેડે ચવડાની ઉપર રહે છે. ચવડુ અણીદાર ને ત્રણ પાસાવાળું હોય છે. સંડને બીજે છેડે ખીસો હોય છે તેને સમન કહે છે, તેને ધુસરું બાંધે છે. ધુસરું બળદની ખાંધ પર મૂકે છે; ધુસરું બાંધેલી ખસી ન જાય માટે ધુસરાને બંને છેડે લાકડાની સમોલ હંચ છે તે બળદની ડોકે જોતરથી બાંધે છે. હળપુણી છેડેથી અણીદાર હોય છે. તેથી જમીન ખેડાય છે. હળપુણી જલદી ધસાઈ કે ભાંગી ન જાય માટે લોહાની કરે છે. તુંગાના ઉપરના ભાગમાં મુઠ્ઠીમાં આવે એવો લાકડાનો ગાળ કકડો બેસાડેલો હોય તેને છોડા કહે છે. હળ હાંકતી વખત ખેડુન છોડા પર ભાર દે છે તેથી હળ-પુણી બોચમાં ઉતરે છે, એથી જમીન ખોદાઈને પોચી થાય છે ને ચામ પડે છે. સવાલ—હળનું ડોહાગ પાડી તેના દરેક ભાગ પર નામ લખો. હળના દરેક ભાગનો ઉપયોગ સમજાવો.

પાઠ ૪૯ મો.	ધર=કુમળા છોડ	બરડીને=ભયરડીને
લીલાછમ=ધણીજ લીલા, ગ્રીક્વો=ખમ્બો		છોડા=ફાતરાં

સવાલ—ડાંગર શી રીતે વાવે છે ? ધર એટલે શું ? ડાંગર ક્યારડામાં શા માટે રોપે ? ડાંગરના છોડા પાકે ત્યારે કેવા રંગના થાય છે ? ડાંગર પાક્યા પછી શું શું કરે ત્યારે ચોખ્ખા થાય ?

પાઠ ૫૦ મો.	પરગા=પાતરાં; ચમરી	પેર=મંદેરી
કોલુ=ચેરડીનો રસ	રમ=રસ	વેંત=મિલકત
હાલવાનો સાગો	સંબંધીજાનિ; બાપત	આખખળી

પીત=પાણીથી થતું જે	કુકર=કુકર	તાવડો=ચેડો પેણું
કરસણુ શક વગેરે	શિયાળવાં=શિયાળ	છ.રી=પક
તરકારી=શાક	સભાળ=તપાસ	
માસ=મહીના	પાકટ=પાકી	

સવાલ—શેરડી શી રીતે રાપે છે ? શેડીની આંખ ખતાવે, કાણું એટલે થું ? માણું શેનું બનાવે છે ? શેડીનાથી રસ શી રીતે કાઢે છે ? રસનો જાળ શી રીતે બનાવે છે ?

પાક ૫૧ મો.	ભાવ=હોંસ	જેર=શક્તિ
રસોધ=રંધવાનું કામ	સાગ=સાળનું	નકામો=ફોમટ
તડરાવ=વહવાડ, રકઝક	લોડ=આટો	કિસામ=મથતરી
વહવા=લહવા	મથક=લોટમાં પાણી	ઉપયોગના=અરના
ધીમા=કાંત	નાખી લોહા જેવું કરે	પૈસાદાર=પૈસાવાળા
ઉભજો=સફેદ	છે તે	

સવાલ—માંદા ને હાંત વગરના માથુસને કયો ખોરાક વધારે ઉપયોગી ? તનું કારણ થું ? કાંત શી રીતે બનાવે ? રોટલી શેની બને ? રોટલી શી રીતે બનાવે ? ગરીબો ઘઉં કેમ ખાતાં નથી ?

પાક ૫૨ મો.	ધરમાર વગરનાં=રખડતા	જનમ=જન્મદાની
મધપુડો=મધમાખીએ	પારકો=પરોયો, બીજનો	રક્ષાનુ=અચાવ
બનાવેલો પુડો	ચીજ=વસ્તુ	ડંખ=ચટકો
લટકનો=ટિંગાતો	કમ્બા=મરજી	પેસવા=દાખલ થવા
વાધરી=સિંચારી	નર=પુરુષ	કવિતાના અર્થ.
કાગળે=જીનનું કુંગડું	છ ખુબ્બાનાળાં=છ ખુ.	કુખર=કમન, કારીગરી
કુણી=કુખાતા કેવતા,	થાના આકારના	નિસાળાં=કાણું

મનોદર=મોહ પમાન'ર	સર=શાય	હથોગી=મહેનતુ
રમે=મન.વે	ચુચુ=કાયદો; લાભ	પંકાય=વખણાય
લોકન=તરત	તમામ=મધુ	
ચુસી=સેવી	તજે=પાડી દે	

સવાલ—મધપુડા કાણુ બાધે ને ક્યાં બાધે ને મધ ક્યાંથી લેવે છે? મીચુ શમાંથી બનાવે છે? મધપુડામાં કેટલી જાનની માખીઓ હોય છે અને તે કમ કમ? રાણીનું કામ શું છે? મધપુડાના ખાનાં કેટલા ખુલાવાલા હોય છે? ખાનાં કેટલી જાતના હોય છે? ઇંડાં ક્યાં ખાનામાં મૂકે ને તે કાણુ મૂકે છે? મોટા ખાનામાં ક્યાં ઇંડાં મુકવામાં આવે છે? રણી અને કામ કરનારી માખીમાં શો ફેર છે? કામ કરનારી માખીઓ શું શું કામ કરે છે? નર અને માખીમાં શો ફેર હોય છે? નર ને મારી નાખવાનું કારણ શું? મધ અને મીચુનો ઉપયોગ કહો. મધમાખી પરથી આપણે શું શિખામણ લેવી?

પાઠ પડે મો	નળળું=કમજોર	ખીણુ=ખીએ એવો
શેખ=મુસલમાનની જાત	જંગલખા=સંધાએલાં	ધસીત દોડે છે=હુમલો કરે છે
ખતર=ખતીનપર રહેવારૂં	દાઢ=મેવડા દત	માંજર=કલગી
ને પાણીપર ચાલનારૂં	અણીદાર=તીજા	દીપે છે=શીખે છે
પક્ષી	ગળી જાવ=કેતારી દે	ખોતરવાની=ખોદવાની
ચીકટ=ચિકાક	જળવે=સામવે; સંજાળે	વહાણુવાય=સનાર ચાલ
કિંજળું=પલજળું	ઢાકા=છુવાવી	

સવાલ—ખતર કેવી જગામાં રહે છે? ખતજનું શરીર કેમ કિંજળું નથી? ખતર શું ખાય? ખતરની ચામ કેવી હોય છે? મધકને શું છે ત્યારે કેમ કીડી કાઢી નથી? ખતરને કેટલા મધ

હોય છે ? દરેક પગે કેટલાં આંગળાં હોય અને ક્યાં હોય છે ? આપણે
પાણીપર ચાલી શકતા નથી અને બતક શા માટે ચાલી શકે છે ?
બતક ખોરાકના કકડા કેમ કરી શકતી નથી ? મરધા અને બતકની
ચાંચમાં ફેર શું ? મરધા પાણીપર કેમ ચાલી શકતા નથી ? મરધી
છે કે મરધો તે શી રીતે ઝોળખી શકાય ? મરધા શા માટે
પાળતા હશે ? મરધા કોણ પાળે છે ? મરધો ક્યારે ક્યારે ખોલે છે
ને શું ખોલે છે ? સ્વામી— ધોખોલે તેથી સવાર ને બપોર બધાય છે.

પાઠ ૫૪ મો.	માળો=પક્ષીનું ઘર	રઝળીને=રખડીને
કાબરી=કાબર ચીતરી	ખુણેખોચરે=ખુણામાં	ફાયદો=ગુણ
રૂંકપાસમાંથી કપાસી-	દરેક ફેરે=કરેક વખતે	વીણીવીણીને=રોધી
આ કાઠી લીધા પછી	કુરા=ખાસમાની	રોધીને
જે રહે છે તે	ટપકાં=છાંટ	ભો=ખીક; ડર
તણખલાં=તરણાં	ભગી=સુધી	

સુચાલ—ચકલીના શરીરના ભાગ ગણાવો. ચકલીની ચાંચ કેવી
હોય છે ? ચકલી કેવા કેવા રંગની હોય છે ? ચકલીને એક એક
પગે કેટલાં આંગળાં હોય છે અને તે કેવી રીતે હોય છે ચકલી ક્યાં
રહે છે ? માળા શેનાં બનાવે છે ? ચકલી વરસમાં કેટલી વાર ઇંડા
મૂકે છે ? બચ્ચાને ક્યાં સુધી ખવડાવે છે ? ચકલી શું શું ખાય છે ?
ચકલી દરેક ફેર કેટ કેટલાં ઇંડાં મૂકે છે ? ઇંડાંનો રંગ કેવો હોય
છે ? ચકલી ખેડુતને શા ફાયદો કરે છે અને તે કેવી રીતે ? ચકલીને
કોની કોની ખીક હોય છે ? ચકલી ને ચકલો ઝોળખવાની નિશાની શું ?

પાઠ ૫૫ મો.	ગરકન=ખોચી	પરના વાળ વાળી
દેખાવ=લોકા	કેકવાળી=મરુકન	નકર=સંગીન

લગ્નમંદોર
લીલા=ધારવાળા
અપટા=ખેડેલા

શુભ=શુભ
મળન=મુસાફરી; અંતર
પાણીદાર=જોસવાળી;

ઝડપથી દોડનાર
અરબી=અરબસ્તાની
નીમકહલાલ=ખામ તેતું
બહુ કરનાર, ધણીતું
બહુ ચાહનાર
પ્રીતિ=હેત; પ્યાર

અરત=હોંઠ; હારજીત
ટટી=કામડાની વાડ
કુદાવે=ફાલંગ મરાવે
જન=આમડાનું પલાણ
સવારી કરે છે=મેસી
મુસાફરી કરે છે

સવાલ—ધોડાની ગરદન પરના વાળને શું કહે છે ? કેશવાળી
કોને કોને હોય છે ? ધોડો સપાટ જમીનપર સપાટાખંધ દોડી
શકવાનું કારણ શું ? એના કાન કેવા હોય છે ? લગ્નમંદોર કયાં ધાલે છે ?
કયા દાંત વડે ખોરાક કાપે અને કયા વડે ચાવે છે ? ધોડો શું શું
ખાય છે ? નાળ શા ખાટે જડાવે ? ધોડાનો રંગ કેવા હોય છે ?
ધોડાની કમ કમ જાતો છે ? ધોડામાં કયા કયા ગુણ છે ? ધોડો શા
શા ઉપયોગમાં આવે છે ? ધોડો કેટલા વરસ સુધી જીવી શકે છે ?

શેઠ=સાહુકાર
નાળખંધ=નાળ જડનાર
અરી=જનાવરના પગના
તળીઆતું હાડકું
ફેર=તક્ષાવત
કુમખો=જથો
ખોખારે=હણુદણે
બૂકડું=મધેડાનું ખોલવું

અડીઅલ=અડીઅય
એવું; જી. દી. દી.
ટાંઠ=અકકલ વગરનો
નવાઈ=અચતી
મહેનતુ=મહેનત કરે
એવું; ઉદ્યોગી
ધીરજવાળું=દુઃખ
અમનાર; સખુરીવાળું

કલાગર=કલા પ્રમાણે
ચાલનાર
દુડું=નાનો ધોડો
ખચ્ચર=ગધેડી ને
ધોડાના સંગમથી
પેદા થએલો ને
વાળ=નિમાળા

ધોડો, ખચ્ચર અને ગધેડાનો મુકાબલો—ત્રણેને એ આખ,
એ કાન, ડોકું, મોં, માથું, પીઠ, મુઝડું, અને ચાર પગ હોય છે.
ત્રણેનું મોં બાંધું હોય છે ત્રણેના કરીરપર ઢુંકા વાળ છે; પગને

કેવળ

તળાઈ મેળ કાળા છે. ઘોડો અને ખચચના ડોકર કેળાળી
 હોય છે. ઘોડો અને ખચચના મુછાપર મોટા સાંખા વાળ હોય છે;
 ખચચર ને ગધેડાના કાન મોટા હોય છે. ગધેડા કરતાં ખચચર મેંદુ,
 ને ખચચર કરતાં ઘોડો મોટો હોય છે.

પાક પઠ મો.	ભાગ	મળ=મરનાત.
મીઠળખામ=પરમેશ્વરની	તાળવું=મેઢાની અંદર	મળું=મેચી પછગડેનો
આથ.	નો ઉપરો ભાગ	દાદી નીચેનો ભાગ
વાનાં=વસ્તુ	અવાં=અમર;	વચને ગલે=વચોવચ
ધડ=મેચીથી પગ સુધી	પોપચું=આખનું દાંત્ય	કડ=કમર
નો બધો ભાગ	ખાળે જે=અટકાવે છે	દી ચણુ=ધુટણુ
ડોકું=પડનો ઉપરો	છેડે=નાકું	

શરીર વિષે—કર્મરના મુખ્ય બે ભાગ, ડોકું ને ધડ છે.
 ડોકાનાં માથું, (માથા ઉપરનો ભાગ તે બેગી, તે પર વાળ ફરે
 છે) કપાળ, લમણાં, કાન, આંખ, નાક, મોઢ મોઢાની અંદર જીભ,
 દાંત અને તાળવું. ગાલ, ગળું, બેચી દાદી અને હડપચી છે. ધડમાં
 બે હાથ, ખભા, બગલ, છતી, પેગ, કુડી, પેદું, ફડ, વસો, બે પગ,
 જાંઘ, દીચણુ નળો, પટલી, તગીકં, એડી, અને ધુડી છે.

પાક પટ મો.	શીર=ચીતા	માન=સમજ
આકાર=આટ	ધમાકો=અવાજો	

સવાલ—ઈંદ્રિયો કાને કહેવી? મંદ્રિયો કયવી છે ને તે કમ
 કમ? આંખ, કાન, જીભ અને ચામડીનો અપયોગ કહો, આંખ વડે
 પદાર્થના કયા કયા ગુણ જાણી શકાય? જ, રંગ, આકાર અને
 ચળાટ હાથ વડે પદાર્થના કયા કયા ગુણ જાણી શકાય? જ. બોર
 ને હથકું; પોચું ને કઠણુ; લીસું ને ખરખચકું, ટાકું ને ઉલું; અને

આકાર. કાન, નાક, અને જીભ વડે પદાર્થના કયા ભુજ ભણાય ?
કાન વડે અવાજ અથવા સ્વર, નાક વડે વામ; જીભ વડે રસ.

પાઠ પદ્ય મે.	અને વાદળી રંગ	વાનું સુતરાઉ લુમડું
રંગરેજ=રંગારો	ઝાંખા=તેજ વગરનાં	મળીતો રંગ=કાળો રંગ
છુટ્ટી=રજ	સેજા=દોપડા	વતા=વધારે
મૂળરંગ=લાલ પીળો	સ ક્ષો=આયડીને પહેર-	ખુસતા=ખઠાર પડતા

અવાજ—રંગરેજ શું કામ કરે છે ? મૂળ રંગ મળાવેલો
કીરમજી રંગ બનાવવની રીત કહો. કીરમજી રંગથી કયા કયા લુમડાં
રંગાય છે ? કેતરીઓ રંગ શી રીતે બનાવવો ? કેતરીઓ રંગ
કહેવાનું કારણ શું ? લીલો, નારંગી, તપખીતી અને કપાષ રંગ શી
રીતે બનાવવો ? ધોળા રંગમાં થોડો કાળો રંગ મેળવીએ તો
કયો રંગ બને ? ઝાંખો જુરો રંગ શી રીતે બને ? ખુનો વાદળી
રંગ બનાવો. ગુલાબી શું શું મેળવીને બનાવે છે ? મૂળ રંગ
પરથી બીજા રંગો શી રીતે બનાવે છે ?

પાઠ ૬૦ મે.	ડીઓ;	રવાં=ઝીણા વાળ
હથાડો=નાગોં; લુમડા	છીંટ=તરેલવાળું કપડું	મગજ સારું =કામ કરે
પહેર્યા વગરનો	જમલી=તમજ વગરન	બી મડાં=મડાં પડ
કાંતીને=તાર કાઢીને	કાલ=કાડું	જમદાની=ઝીણું ખુટ્ટા-
વણે છે=બનાવે છે	રંગદાર=રંગવળા	ઠાર લુમડું
દોશીવ લીઓ=દાપ-	ઢાંકણુ=કપર	ખાસ્તો=સુતરાઉ કપડું

અવાજ—લુમડાં પહેરવાથી શો ફાયદો ? જિન જોટલે શું ?
જિનનું કયું કયું કાપડ બને ? થેટાને ટાઢ કેમ વાતી નથી ? જિન
ત્રિપાલ નીચેનાં રોનાં લુમડાં બને છે ? કે કયાં ચાય છે ? રૂનાં લુમડાં

૪૨

થી રીતે અને ? રનાં કયાં કયાં લુગડાં ઘાસ પે? જંગલી લોકો જીન અને રના લુગડાં પહેરતાં નથી ત્યારે કેવાં કેવાં લુગડાં પહેરે છે? પણ પક્ષીને લુગડાં પહેરવાની જરૂર શા માટે પડતી નથી ?

કવિતાની સમજૂતી.

પાઠ ૨. સવારની હડીકત

હે ! મારા બહાલા દીકરા તું જિહા જંગલમાં પક્ષીઓ જોલે છે. રાત પુરી થઈ, સવાર પડી, પૂર્વ દિશામાં સુરજ જગવાની તૈયારીથી અજવાળું થયું; તેથી જાત જાતના રંગો દેખાય છે અને ગાડના પાંદડાં હાલે છે, માટે હે ! મારા બહાલા દીકરા તું જિહા જંગલમાં પક્ષીઓ જોલે છે. (૧) મરધા કુકુકુકુ જોલે છે અને કાગડા કા કા કરે છે; શ્યામિતા ચેના, પોપટ ને મોર મીઠા જોલ જોલે છે. (ટક) (૨) સૂરજના જગવાથી ચંદ્રમાનું અજવાળું જાંખું પડ્યું, અને તારાને પ્રકાશ બંધ થયો; જાતલજ કે તારા દેખાતા નથી. તેથી ચોર લોકો જાંખવાઈ ગયા ને સતવાને ગલીકુંચી કાઢવા લાગ્યા (ટક ૩) ભગત મશ્વરનું ધ્યાન ધરે છે, અને ગવૈયાઓ ગાયન ગાય છે; ઉદાર માણસો સાફ દાન આપે છે અને મુલ્લાંજી નિમાજ પઢવાને બ્રમ પાડે છે (ટક ૪) સૂરજ ઉગ્યો તેથી રાતનું અંધારું જતું રહ્યું; ભમરો ગું ગું અવાજ કરી રહ્યા, ને કમળના ફૂલની પાખડીઓ ખીલી રહી. (ટક ૫) જેમ જેમ સૂરજનું અજવાળું વધારે વધારે પડતું જાય છે. (દિવસ ચઢતો જાય છે) તેમ તેમ માણસો ધંધે વળગવાને માટે હોસિલા અને છે. પક્ષીઓ આકાશમાં દોડે છે, અને ઢોરો ચરે શોધે છે. (ટક ૬) ઝાડ, વેળા, ફળ, અને ફુલ, લુલ વગર (નિયમસર) ખીલે છે; ધણાં પક્ષીઓ એકઠા થઈને તાજુ અવાજ ખાવાને માટે જાય છે. (ટક ૭) મારા તું ખુશી-ફુલને પરમેશ્વરનું

નામ હજી હોઈ અને મન હજી પાઠ વાંચ, એમ મા પોતાના ઊકારને
કહે છે. (૨૬ ૮)

પાઠ ૫ મી. સોબત તેવી અસર.

જેને જેવી સોબત તેને તેવીજ અસર થાય; જેને જેવી
સોબત તેવાજ પ્યાર તેનામાં આવે. (૧) જેને જેવી સોબત તેના
જેવાજ તે કામ કરશે. જેને જેવી સોબત તેવીજ જગ્યાએ તે
જમને બેસશે (૨) સારી સોબતથી સારો થશે; અને નકારી
સોબતથી નકારો થશે; સારા મહેતાજીની સોબતથી વિદ્યા બહુ અને
નસીબવાન થાય શુધ્ધીએક મહેતાજીના કાચ નીચે ફેળવાય તો
નસીબવાન થાય.) (૩)

પાઠ ૧૦ મી. ફરી ફરીને સાફ કામ કરવા બાબત.

કરાળીઓ જળ બનાવતાં બોયપર પડી જાય છે, ત્યારે ગબરાય છે
અને વગર તૂટેલા (આખા) તાર ઉપર ચઢવાને માટે (ફરીથી) જાય
છે. (૧) તેણે તાર ઉપર ચઢવાને માટે મહેનત કરી; પણ તરત તે
નીચે પડ્યો અને ઉપર ચઢવાને કોઇ ઉપાયમાં ફાળ્યો નહિ (૨)
એવી રીતે (પડેના અને ચઢેના) ફરી ફરીને એ ત્રણ વાર મંડ્યો
રહ્યો તોપણ તેમાં ફાળ્યો નહિ ત્યારે ફરીને ચઢવાને તૈયાર થયો (૩)
હિંમત રાખીને કમંગથી તે છૂટીવાર ચઢવાને મંડ્યો રહ્યો; તેણે ધીરજ
રાખી તેમાં ને નકરી જળ માં જમ પહેર્યો, (૪) જો કરાળીઆએ
ફરી ફરીને કાળજીથી મહેનત નહિ કરી હોત તો પગ તળે છુંદામને વગર
મોતે મરી જત. (૫) એ પ્રમાણે (કરાળીઆની પેઠે) જો માણસો
મનમાં કાળજી રાખીને આજસ કાઢી નાખીને મહેનત કરે તો બહુજા
'ફાલ' મેળવે. સાર—સારું કામ ફરી ફરીને કમંગથી કરવું.

પાઠ ૧૫ મો. હળીમળીને રહેવા વિષે.

આપણે જાને જલ્લ બાધ અને જૈન મળી સંપીને (હળીમળીને) રમીએ તો સુખ થાય અને મળ પડે, પણ જો લડીએ કે કજીએ કરીએ તો ધણી દીલગીરી થાય, આખરું જોઈથી થાય, અને ભોઠો નકાદું જોભે, (૧) હે ! જોરાવર બાપ પરમેશ્વર તું આમને હંમેશાં સંપ આપ; (હળીમળીને રહેવાની ખુદ્દિ આપ) જેથી કરીને અમારા દહાડા સુખમાં જાય અને કોઈ દિવસ જરાપણ કંકાસ થાય નહિ. (૨) જોકરા હળીમળીને રહેતાં હોય અને કોઈ દિવસ કોઈ લડે કે રડે નહિ; તેઓ હળીમળીને રમે, જમે અને ગીતો ગાય તો મા ધણી ખુશી થાય. (૩) સાર—આમને સારે સંપસંપીને ચાલવું.

પાઠ ૧૬ મો. વગર વિચારું ન કરવા વિષે.

જે માણસ વિચાર કર્યા વગર કામ કરે છે, તે પાછળથી દીલગીર થાય છે; જુઓ એવાં (વગર વિચારનાં) કામ કરવાથી ધણાના જીવ જાય છે, (મરી જાય છે) (૧)સાર—ઉતાવળથી વગર વિચારે કામ કરવું નહિ.

પાઠ ૨૫ મો. કુહાડી.

નાનો છોકરો બાપની કુહાડી લઈ જોરાવર ઝાલો મરદ બન્યો તે જો કંઈ ચીજ જુએ તે ધા મારીને કાપે, એમ રમતો ગામને પાદરે તળાવપર ગયો. (૧) ત્યાં (તળાવમાં) માછલાંએ જરા પાણી હલાવ્યું, તેથી છોકરાએ પણીની અંદર કંઈક જોયું, એટલે છોકરો મનમાં બીધો, તેથી કુહાડી પાણીમાં પડી ગઈ, તે વખતે તે બહુ ધાંટો પાડીને રડ્યો; (૨) હંમેશાં પાણીમાં આમ તેમ ડાલ્યાં કરતાં અને સમાધ જતાં એવાં દયાળુ દેવી માતા છોકરાનો અવાજ સાંભળીને (પાણી ઉપર) આવ્યાં, દેવી બોલી કે આ રૂપાની કુહાડી લે, પણ

છોકરા કહે છે કે હું ! ખાતા, ખારી કુહાડી એવી નથી. (૩) ખીછ વખત મોનાની કુહાડી લાવીને બતાવી સારે માથું ધુણાવીને (ના પકીને) છોકરા કહે છે કે એ પશુ ખારી નથી, અને તો ખારી કુહાડી ધણી મમે છે. માટે હે ! ક્યાણુ માછ. તમે પાણીમાંથી ખારી કુહાડી કાઢી આપો. (૪) દેવીએ કુહાડી કાઢી આપી અને છોકરા સાથે મોભાં (છોકરાને કહ્યું) કે તને સુખ અને ફાલત મળજે, ને પરમેશ્વરની મહેરબાની મળે. સાર—સાચું બોલવું.

પાઠ ૩૩ મો. પરમેશ્વરની મોટાઇ.

જગતના બનાવનાર (પરમેશ્વર) આ દુનિયામાં ધણીજ સારી બનાવટ કરી છે. તેણે આ દુનિયામાં નાના મોટા એમ ધણી બાતના જીવો બનાવ્યાં છે. (૧) તરેહવાર રંગના ખીજતા ફૂલો, ગાયન ગાતાં પક્ષીઓ અને સારા રંગગરો શોભતાં ઝાડનાં પાંદડાં તથા પક્ષીની ધાંધો તેણે બનાવ્યા છે. (૨) વળી પરમેશ્વરે મોટા મોટા પહાડો, બેખડો, દરીઆ, નદી, એવારા અથવા પહાડમાંથી જવા આવવાના રસ્તા, શહેર અને જંગલના રસ્તા વગેરેની આવી શોભિતી બનાવટ બનાવી છે. (૩) જિઆળામાં ઠંડો પવન સારી ઠંડક આપે છે. અને ઉનાળામાં સુરજનો તાપ નક્કી ધણો પડે છે, (૪) મોખાસાની ઋતુમાં વરસદ વરસે છે, ઝાડો પર ફળો લટકતાં દેખાય છે, અને મોરનો મીઠો અવાજ સંભળાય છે. (૫) અજવાળીઆમાં અંદરું અજવાળું આનંદ આપે છે, અને અંધારીઆમાં તારાના પ્રકાશનો રંગ શોભિતો દેખાય છે. (૬) રમવાને અને મોજ ભોગવવાને માટે મોટા મેદાનો બનાવ્યાં છે, વળી પાણીમાંના વેલા અને તેનાં પાંદડાં કેવાં તરે છે ! (૭) હે પરમેશ્વર, તેં જોવાને માટે આંખ આપી છે, બોલવાને માટે કાન આપ્યા છે, અને બોલવાને માટે જીભ આપી

જો સારું મહું છે. (૮) બધાં હાંત આપ્યા તેની કાલે ખાવાનો ખેડાક
આપીને આપણાં પર મહુ ઉપકાર કર્યો છે; હે! પેલા કરનાર (પરમેશ્વર)
તેં જો જીવિત કરી છે તે સમજી શકાય તેમ નથી. (૯) સ્માર—
પરમેશ્વરે માણસ જાતના સુખને માટે દુનિયામાં બધી વસ્તુઓ
ખનાવી છે, તેનો ખાક વાળવા માટે કરેલા તેની ભક્તિ કરવી.

પાક ઉપ મોઢા પાનખર ઝડતુ (વસંત ઝડતુ)

મોઢા વડવા કાઠ પર પથરાએલા વેલા તે જાણે તંબુ ઉભો
કર્યો હોયની! જોણું દેખાય છે, તંબુપર જેમ ધન્ય વાવટા ફરકતા
હેય તેમ કેળ, નાળિયેરી અને તાડનાં કાઠ ધળને વાવટા જેવાં બધાંય
છે. (૧) કાઠનાં પીળાં અને પાકાં પાંદડાં હોય તે ખરીને જમીનપર
પડે છે, પછી કાઠને નવાં પાંદડાં આવે છે તેથી કાઠ શોભિતા દેખાય
છે, (૨) વસંત ઝડતુમાં જુનાં પાંદડાં પાકાં થવાથી ખરી પડે છે અને
તેને બદલે નવાં પાંદડાં પુરી નીકળે છે. કાચક મધુર કમળ બોલો છે;
તાંતર, કમ્પતર અને બીજાં ધણાં પશીઓ સારા રામથી ગાય છે,
અને સારી રીતે નાચે છે. (૩) લોકો કેસુડાના ફલનો (કેસુડા) રંગ
ધોળા હોળા રમે છે, એટલે રંગની એક બીજા પર ખીચકારી મારે
છે, આમનાં પુઆરા હડાડે છે, અને બજારો તથા ચોકમાં પાણી
છાંટે છે, મતલબ કે પાણીનો છંટકાવ કરે છે. (૪) લખરાઓ કું
સુ અવાજ કરે છે. એને કાઠો પર ધણા તરફવાર રંગો દેખાય છે,
આપ્યા ઉપર મેર આવવાથી તે સોભે છે, અને ચોતરફ આંધની સોભી
રહી છે (૫) માણસો લહેજતથી (ખુશીથી) શીખડ ખાય છે. અને
હંડુ પાણી પીએ છે. પશ્ચિમ અને દક્ષિણ તરફના પવનથી કારીર
સુખી રહે છે. પશ્ચિમ અને દક્ષિણમાં ફરીએ હોવાથી પવન હંડે આંધે છે,

પાઠ ૪૭ મો. ખેડુત વિષે.

અરે ! ખેતી કરનાર, તું અરેખર જગતનો બાપ બન્યો છે. કારણ કે તું ખેતી કરે છે તેથી બધા પ્રાણીને ખોરાક મળે છે. આ આખી દુનિયાનું પોષણ કરનાર પણ તું જ બન્યો છે, (૧) તું કપાસ, ફળ, ફૂલ, ધાસ અને અનાજ પકવે છે; તોજ બધા પ્રાણીઓ અનાજ ખાય છે અને માણસો ખુશીથી કપડાં પહેરે છે. (૨) તું વરસાદ ને તડકો વેઠે છે અને વળી ધણી મહેનત કરે છે તેથી તું સરીરે જળરા બને છે અને હંમેશાં સંતોષથી ફરે છે એટલે સંતોષી રહે છે. (૩) ખેતી નક્કી સૌથી સારી છે, વળી તે પારકાના પર ઉપકાર કરનારી છે; તું કાળજીથી ખેતી કરે છે અને જગતને સારી શિખામણ આપે છે, કે તમે મારી પેઠે મહેનત કરશો તો જળરા, સંતોષી અને પારકાનું બહુ કરનારા થશો. (૪) કહેવત છે કે “ સત્તમ ખેતી, મધ્યમ વ્યાપાર, નફદટ ચાકરી, નિદાન ભીખ, એટલું ન આવડે તો દલાલી કે વૈદુ શીખ.”

પાઠ ૫૩ મો. મધમાખી

હે ! મધમાખી, તું મહેનતુ છે, અને વળી કારીગરીની નિશાળ છે. (કારીગરીની નિશાળ કહેવાનું કારણ એ કે મધપુડાના ખાનાં જેવી કારીગરી માણસથી પણ બરાબર થઇ શકે નહિ.) મનને મોઢ પગડે એવો મધપુડો બનાવે છે. અને તરતજ તેમાં રસ મૂકે છે. (૧) મીઠું મધ ચૂરી લઈને તું મીઠુ બનાવે છે, તેથી (મધ અને મીઠુથી) ઘણાં કામ થાય છે અને તે ઘણાજ ફાયદો કરે છે. (૨) તું તાણું સગપું છવડું છે, પણ મોટું ઉપયોગી કામ કરતું બન્યો છે. વળી તું ડાહી ને ચોક્ખી રેખાય છે, તેથી તારાં જેમને બધાં કામો માણસો આગમ્મ જોડી કે છે. (૩) કીડી, કરોળીઆ અને મકોડા

વગેરે જે મહેનત જીવમાં કરેવાય છે, તેમાં પણ તુંજ વખણાય છે. મતભળ કે એ બધાં જીવમાં કરતાં તું વધારે મહેનત કરે છે.

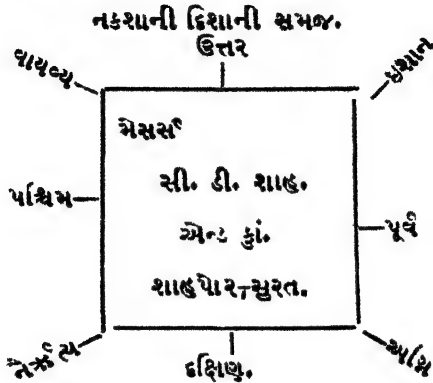
સાર—માણસે ઉદ્યોગી અને દુનરી થવું

ભૂગોળની શરૂઆત.

દિશા—(સ. ૧) દિશા કેટલી છે? ઉ. ચાર. (સ. ૨) દિશાનાં નામ દો. ઉ. ઉત્તર, દક્ષિણ, પૂર્વ, પશ્ચિમ. (સ. ૩) દિશા શા ઉપરથી જાણી શકાય? ઉ. સુરજ ઉપરથી. (સ. ૪) સુરજ ઉપરથી દિશા જાણખવાની રીત બોલો જે દિશામાં સુરજ જોગે તે પૂર્વ; આથમે તે પશ્ચિમ; સુરજ સાચું મોં કરી ઉભા રહેવાથી ડાબા હાથ તરફની દક્ષિણ (સ. ૫) સુરજ બીજકુલ ન દેખાય તો શા વડે દિશા પારખશો? ઉ. ધ્રુવના તારા ઉપરથી. (સ. ૬) ધ્રુવના તારા ઉપરથી દિશા જાણખવાની રીત બોલો. ઉ. ધ્રુવનો તારો હંમેશાં ઉત્તર દિશામાં જોગે છે માટે એ તર તરફની ઉત્તર, તેની સામેની દક્ષિણ; જમણા હાથ પર પૂર્વ તે ડાબા હાથ પર પશ્ચિમ (સ. ૭) જે ધ્રુવના તારાને નીહ જાણખતા હોય તે તેને માટે બીજું સાધન છે? ઉ. હો-નયંત્ર. (સ. ૮) હો-નયંત્ર ઉપરથી કય દિશા જાણી શકાય? ઉ. ઉત્તર દિશા. (એની સાંપ હંમેશાં ઉત્તર દિશાપ રહે છે) (સ. ૯) દિશા જાણવાથી શું ફાયદો? ઉ. ફક્ત જાણી શકાય તે જાણી જોગે કય દિશાએ અથવા અમુક રથળથી અમુક રથળ કય દિશામાં આવે તે માલમ પડે છે. (સ. ૧૦) નક્ષત્રોની દિશા શી રીતે જાણવી? ઉ. નક્ષત્ર સાચું મોં કરી ઉભા રહીએ તો માથા તરફની ઉત્તર; યમ તરફની દક્ષિણ; જમણા હાથ તરફની પૂર્વ અને ડાબા હાથ તરફની પશ્ચિમ. સૂર્યના-ચિત્રમાં નક્ષત્રોની દિશા જાણો.

પ્રશ્ન—(પ્ર. ૧) પ્રશ્ન કેટલા છે? ઉ. ચાર. (પ્ર. ૨) પ્રશ્નના નામ દો. ઉ. અગ્નિ, નૈઋત્ય, વાયવ્ય, ઇશાન, (પ્ર. ૩) પ્રશ્ન

જાણવાની રીત બોલો. ઉ. પૂર્વ ને દક્ષિણ વચ્ચે અગ્નિ, દક્ષિણ ને પશ્ચિમ વચ્ચે નૈર્ઋત્ય, પશ્ચિમ ને ઉત્તર વચ્ચે વાયવ્ય અને ઉત્તર ને પૂર્વ વચ્ચે ઇશાન.

રાજકીય બુગાળ.

મહેસુલી ખાતું—(પ્ર. ૧) મહેસુલીખાતું શું કામ કરે ? ઉ. જમીનની મહેસુલ ઉધરાવી દિસાળ રાખે. (પ્ર. ૨.) ગામની મહેસુલ ઉધરાવનારને શું કહે છે ? ઉ. તલાટી. (પ્ર. ૩) તલાટીને મદદ કરનાર કોણ ? ઉ. મુખી. (પ્ર. ૪) તલાટી ને મુખીના ઉપરીને શું કહે છે ? ઉ. મામલતદાર. (પ્ર. ૫) મામલતદાર માજિસ્ટ્રેટ કયારે કહેવાય ? ઉ. ઇન્સાફતું કામ કરે ત્યારે. (પ્ર. ૬) મામલતદારપર કોણ દેખરેખ રાખે ? ઉ. આસિસ્ટન્ટ કમીશનર કે કમીશનર. (પ્ર. ૭) આસિસ્ટન્ટ કમીશનર કે કમીશનર કોણની કમીશનરના ઉપરીને શું કહે છે ? ઉ. કમીશનર. (૫.

૮) કલેક્ટર થું કામ કરે છે ? ઉ. મહેસૂલી, પોલીસ, મ્યુનિસિપાલ, કસ્ટિયાલ, આદિકામ વગેરે ખાતા પર દેખરેખ રાખે છે. (પ્ર. ૯) કલેક્ટર ઇન્સાફ થું કામ કરે છે ત્યારે એ કયા અધિકારી કહેવાય ? ઉ. ડિસ્ટ્રીક્ટ માજિસ્ટ્રેટ. (પ્ર. ૧૦) કલેક્ટરને પોલિટિકલ એજન્ટ કયારે કહે ? ઉ. જ્યારે દેશી રાજયોનું કામકામ કરે કે તપાસવા જાય ત્યારે. પોલિસ ખાતું—(પ્ર. ૧) પોલિસ ખાતું થું કામ કરે છે ? ઉ. જનમાલનું રક્ષણ કરે છે. (પ્ર. ૨) ગામડામાં પોલિસ અધિકારી કાણ છે ? ઉ. પોલિસ પટેલ (પ્ર. ૩) તાલુકાની પોલિસના ઉપરીને થું કહે છે ? ઉ. ફાજદાર. (પ્ર. ૪) ફાજદાર પર કાણ દેખરેખ રાખે છે ? ઉ. ડિસ્ટ્રીક્ટ પોલિસ ઇન્સ્પેક્ટર. (પ્ર. ૫) ફાજદાર અને ડિસ્ટ્રીક્ટ પોલિસ ઇન્સ્પેક્ટરના ઉપરીને થું કહે છે ? ઉ. પોલિસ સુપ્રન્ટેન્ડન્ટ. દિવાની ખાતું—(પ્ર. ૧) દિવાની ખાતું થું કામ કરે છે ? ઉ. લેજિસલેટીવ ઇન્સાફ કરે છે. (પ્ર. ૨) અહરના લેજિસલેટીવ ઇન્સાફ કરનારા અધિકારીને થું કહે છે ? ફરટે ક સેકન્ડ ક્લાસ સળ જજ. (પ્ર. ૩) તાલુકામાં લેજિસલેટીવ ઇન્સાફ કરવાન કઇ કોર્ટ, છે ? અને તેના ઉપરીને થું કહે છે ? સેકન્ડ ક્લાસ સળ જજ કોર્ટ, અને તેના ઉપરીને સળ જજ (મુનસફ) સાહેબ કહે છે. (પ્ર. ૪) અહરમાં સળ જજ કોર્ટ કટલી ને કઇ છે ? ઉ. ફરટે ક્લાસ અને સેકન્ડ ક્લાસ (પ્ર. ૫) જિલ્લામાં ઇન્સાફ કરનાર મુખ્ય અધિકારી કાણ છે ને તે થું કામ કરે છે ? ઉ. ડિસ્ટ્રીક્ટ જજ. તેઓ લેજિસલેટીવ સંબંધી બારે કાવા ચુકવે છે. (પ્ર. ૬) ડિસ્ટ્રીક્ટ જજના કાણ નીચે એ ખાતાના કયા અધિકારી છે ? ઉ. સળ જજો. (મુનસફો).

વહક ખાતું—(પ્ર. ૧) વહક ખાતું થું કામ કરે ? ઉ. મહા માજિસ્ટ્રાટના આવજત કરે તથા તેમને કયા આપે. (પ્ર. ૨) મોટા

તાલુકામાં વૈદ્ય અધિકારી કોણ હોય છે ? ઉ. હોસ્પિટાલ આસિસ્ટન્ટ. (પ્ર. ૩) હોસ્પિટાલ આસિસ્ટન્ટના ઉપરી કોણ અને તેઓ ક્યાં રહે છે ? ઉ. સીવીલ સર્જન, તે જિલ્લાના મુખ્ય અહેરમાં રહે છે.

જાહેર આંધકામ ખાતું—(પ્ર. ૧) જાહેર આંધકામ ખાતું શું શું કામ કરે છે ? ઉ. સરકારી મકાનો, રસ્તા, પુલો, સડકો વગેરે બાંધે છે, ને સમરાવે છે. (પ્ર. ૨) એ ખાતા તરફથી તાલુકામાં કોણ હોય છે ? ઉ. ઓવરસીઅર (પ્ર. ૩) ઓવરસીઅરના ઉપરીને શું કહે છે ? ઉ. એક્ઝિક્યુટિવ ઈન્જનેર.

કેળવણી ખાતું—(પ્ર. ૧) આસિસ્ટન્ટ માસ્ટરના ઉપરીને શું કહે છે ? ઉ. મહેતાબ (પ્ર. ૨) નજાગોની તપાસ રાખવા માટે જિલ્લામાં કોણ છે ? ઉ. ડેપુટી એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર. (પ્ર. ૩) ડેપુટી એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટરને મદદ કરનાર કોણ ? ઉ. આસિ ડે. એ, ઇન્સ્પેક્ટર અને તાલુકા માસ્ટર.

મ્યુનિસિપલ ખાતું—(પ્ર. ૧) મ્યુનિસિપાલીટી શું શું કામ કરે છે ? ઉ. રસ્તા સાફ રાખવાનું, દીવા સળગાવવાનું, સડકો પર પાણી છાંટવાનું સુખાકારી સંભાળવાનું, શરૂઆતની કેળવણી આપવાનું વગેરે. (પ્ર. ૨) મ્યુનિસિપાલીટીનો ખર્ચ ક્યાંથી નમે છે ? ઉ. જકાત, જમીનવેરા, ઘરવેરા; નળવેરા, વગેરેથી (પ્ર. ૩) મ્યુનિસિપાલીટી ક્યાં હોય અને ક્યાં ન હોય ? ઉ. પાંચ હજાર કરતા વધારે વસ્તી હોય ત્યાં મ્યુનિસિપાલીટી હોય અને એથી ઓછી વસ્તી હોય ત્યાં ન હોય. (પ્ર. ૪) મ્યુનિસિપાલીટીનો કારખાત કોણ ચલાવે છે, ઉ. સરકાર તરફથી નિમણેલા ન પ્રખાલે ચુકી કાઢેલા સભાસદો (પ્ર. ૫) એ સભાસદો શા નામથી ઓળખાય છે ? ઉ. કમિશનર. (પ્ર. ૬) મ્યુનિસિપાલીટીમાં સૌથી ઉપરી કોણ અને તેને મદદ કરવાને કોણ

કોણ હોય છે ? ઉ. પ્રેસિડન્ટ અને તેને મદદ કરવાને કમિશનરો
ચીફ ઓફિસર કે સેક્રેટરી, ઇન્સ્પેક્ટરો ને કારકૂનો વગેરે.

લોકલફંડ ખાતું—(પ્ર. ૧) લોકલફંડ ખાતું શું શું કામ
કરે છે ? ઉ. કુવા, તળાવ, રસ્તા, વગેરે બાંધવાનું તથા સમરાવવાનું
અને કેળવણી આપવાનું. (પ્ર. ૨) લોકલફંડ ખાતાનો ખર્ચ શી
રીતે ચાલે છે ? ઉ. સરકાર જમીન ઉપર જે મહેસુલ લે છે તે પર
દર રૂપીએ એક આનો લોકલફંડનો વધારો લે છે તેમાંથી ચાલે છે
(પ્ર. ૩) લોકલફંડનો વહીવટ કરનાર મંડળને શું કહે છે ? ઉ.
લોકલબોડ. (પ્ર. ૪) લોકલ ફંડનો હિસાબ રાખનાર અધિકારીને શું
કહે છે ? ઉ. લોકલફંડ કલાર્ક.

પોસ્ટ ખાતું—(પ્ર. ૧) પોસ્ટખાતું શું કામ કરે છે ? ઉ.
કાંગળો, બેગીચો, પારસલાં તથા પૈસા એક ગામથી બીજો ગામ
બધ જવા લાવવાનું તથા પૈસા સાચવી તેનું વ્યાજ આપવાનું કામ
કરે છે. (પ્ર. ૨) પોસ્ટ ઓફિસના ઉપરીને શું કહે છે ? ઉ. પોસ્ટ
માસ્ટર (પ્ર. ૩) પોસ્ટ માસ્ટરને મદદ કરનાર કોણ કોણ હોય છે ?
ઉ. ઉપસ્ટી પોસ્ટ માસ્ટર. કારકૂન, સિપાઇ, ટપાલી વગેરે.

પરચુરણ—ઉપર સિવાય તારખાતું, જ ગલખાતું, સરવૈખાતું
એગ્રિકલ્ચરખાતું, આજકારખાતું, કરમખાતું, નીમકખાતું, શીતળા
ખાતું, રજીસ્ટરખાતું વગેરે ધણી ખાતાં છે.

સ્થાનિક ગેદાશ—ગામ સહર કે જિલ્લામાં મુખ્ય સ્થાનો પાક.

પરદેશ જતી ચીજો—જે વસ્તુ ધણી પાકે તેને ગણવી.

પરદેશથી આવતી ચીજો—ગામ સહર કે જિલ્લા પ્રમણ્ય
લોકખંડ, કામ, કાપક, કમારતી લોકમા વગેરે આવતી ચીજોને ગણવી.

૬૭ વ્યાખ્યા.

શેરી—સામસામી ધરની કાર હોય તે.

મહોદ્દો—ધણી શેરી મળીને થએલો ભાગ.

થડું—અહેરનો પાછળની વધેગા ભાગ.

ગામ—નાનાં નાનાં ધણા ધરની વસ્તી હોય તે.

કરખો—તાલુકાનું સૌથી મોટું ગામ. જેમાં ૫૦૦૦ કરતાં વધારે માણસની વસ્તી હોય તે.

શહેર—માનં મોટાં બજારો, છોયાંધ અને કારખાંધ ધણાં ધરો હોય તે.

તાલુકો—ધણાં ગામો મળીને થએલો ભાગ. જે મામલતદારના તાબામાં હોય છે તે.

જિલ્લો—કલેક્ટરના તાબાનો મુલક કે જેમાં ધણા તાલુકા આવેલા હોય છે તે.

ખંડર—નદી કે ફરીઆ કાઠિ આવેલું અહેર કે જ્યાંથી ધણા માલ વહણ મારફતે આવ જાય છે હોય તે.

એજન્ટ્સ—દેશી રાજ્યો મુલક કે જે પોલિટિકલ એજન્ટના તાબામાં હોય છે તે.

પોલિટિકલ એજન્ટ—દેશી રાજ્યપર દેખરેખ રાખનાર અધિકારી. તબાવ—જેની ચારે બાજુ જમીન ને વચ્ચે પાણી તે.

બેટ—જેની ચારે બાજુ પાણી ને વચ્ચે જમીન હોય તે.

પહોડ—ધણાં હયા, ને લાંબા પહોળા ટેકરાથી થએલો હોય તે.

નદી—મીઠા પાણીનો રેલો પવત કે સરોવરમાંથી નીકળી નીચી જગતપર થઇ મોટી નદી કે ફરીઆને મળે છે તે,

અમુદ્ગ—ખારા પાણીના ભાગ કે જેમાં માલ લાવવા અથવા જવાના વહાનો ફરે છે તે.

મીઠાબંદર—મીઠું પકવવાને મુકરર કરેલી જગ્યા.

હવા ખાવાનું ઠંડાણું—જે જગ્યા પર સારી ને ખુલ્લી હવા હોય તે.

તિર્થ સ્થળ—(જાત્રાનાં ઠંડાણાં) કે જેનું મહાત્મ્ય દૂર સુધી જણાવું
હોય, પુણ્ય જાત્રાળુ જતા આવતા હોય તે જગ્યા.

(ફિલ માટે સૂચના પહેલીના અર્થમાં જુઓ.)

ડબ્બેલસની ફિલ.

સૂચના—દરેક રમત ૧૧ સુધી કરાવવી બારે ડબ્બેલસ પહેલાં
પ્રકેલા હતા ત્યાં મુકવી દેવડાવવા.

હેતુ—છાતી તથા હાથના સ્નાયુ ખીલવવાના.

રમત ૧૧) (૧) જમણા હાથ ઉંચો. (૨) જમણા હાથની મુઠ્ઠી
મોં તરફ લઈ ફેરવીને જમણા હાથ ઉંચો રાખવો.

રમત ૧૨) (૧) ડાબો હાથ ઉંચો (૨) ડાબા હાથની મુઠ્ઠી મોં
તરફથી લઈ ફેરવીને ડાબો હાથ ઉંચો રાખવો.

રમત ૧૩) (૧) જમણા હાથ ઉંચો (૨) જમણા હાથ માથા
પાછળથી લઈ ફેરવીને ઉંચો રાખવો.

રમત ૧૪) (૧) ડાબો હાથ ઉંચો (૨) ડાબો હાથ માથા પાછળથી
લઈ ફેરવીને ઉંચો રાખવો.

રમત ૧૫) બેઉ હાથ ઉંચા રાખવા (૧) જમણા હાથની મુઠ્ઠી
મોં તરફથી લઈ ફેરવી જમણા હાથ ઉંચો રાખવો. (૨)
ડાબા હાથની મુઠ્ઠી મોં તરફથી લઈ ફેરવીને ડાબો હાથ
ઉંચો રાખવો.

રમત ૧૬) બેઉ હાથ ઉંચા રાખવા ૧) જમણા હાથ માથા
પાછળથી લઈ ફેરવીને ઉંચો રાખવો. (૨) ડાબો હાથ માથા
પાછળથી લઈ ફેરવીને ઉંચો રાખવો.

૪૫

૨૪૮ ૧૭) બેઠ હાથ હંચા. ૧) જમણા હાથ ખાથા ઉપરથી
 મોં તરફથી લઈ ફેરવીને હંચો રાખવો. (૨) ડાબા હાથ
 ઉપરથી મોં તરફથી લઈ ફેરવીને હંચો રાખવો.

૨૪૯ ૧૮) ૧) બેઠ હાથ સામા સાંખા ઝુકીઓ જમીન તરફ,
 ૨) બેઠ હાથ બગલ આગળ લાવવા કેણીઓ પાછળી તરફ.

૨૫૦ ૧૯) ૧) બેઠ હાથ સામા સાંખા ઝુકીઓ જમીન તરફ
 ૨) હાથ પાછળ સાંખા ઝુકીઓ આગળ તરફ.

૨૫૧ ૨૦) બે પગ વચ્ચે એક પુટનું અંતર રાખવું. ૧) બેઠ
 હાર હંચા. ૨) બેઠ હાથ પમના આંગળા આગળ,

પાઠવાર જોડાક્ષર તથા અધર શબ્દો.

પરમેશ્વર	વટેમાગુ	ભડિન	ધર્મશાળા	પૃથ્વી
ખતાબું	બાંધું	ચંદ્રમા	સરભ્યાં	ચંદ્ર
ધ્યાન	રહ્યા	પ્રભુ	પર્વ	ભાવણ
વસ	ત્રોસ	ચૈત્ર	કાઠ્યો	દાક્ષ
રસ્તે	મળ્યો	ચાલ્યાં	પિત્તળ	લક્ષ્મ
દોસ્ત	લાખશાળી	ફક્ક	સળંગડ	ત્રેમ
હાથો	કહું	પૂજ્યું	ત્રણે	મહીના
હાલ્યો	વિદ્યા	મસ્તી	પુત્ર	શીખ્યો
વિચારું	ચલ્યું	પહોંચાડ્યો	માર્ગો	જક્કી
ખચ્યું	પ્રાણી	અજણ્યું	સમજાવ્યું	ઉઠ્યા
ફાળ્યો	પહોંચ્યું	માંડ્યું	આણ્યું	પસ્તાયો
સૂફસ	ઊઠ્યો	કર્ચો	મહુર્યો	લીડ્યો
હુકી	ચાલ	અકલિલુ	અક્કર	કચ્છ

પ્રમાણે	ઠપાં	કિલ્લો	હિંડો	દં
મિત્ર	બોલો	જાઓ	પાળ્યું	અધુ
શાન્ત	લાંબું	દોડ્યો	દાળ્યો	હલેશ
કદા	લાંબો	રામચંદ્રજી	આરામ	કૌશલ્યા
પ્રધાન	જંત્ર	કર્પણ	નિદે	ધન્ધા
ધર્મા	માર્મા	ગણકાર્યું	સર્વ	વળ્યું
મંગાવ્યા	ગુસ્સો	વિદ્યાર્થીઓ	મૂખ	લક્ત
ધર્મર	નાખ્યું	માર્થો	પસ્તાઈ	ગાર્ડ
કેળવ્યો	સ્તેશન	સોંધો	પાળ્યો	નવાડ્યો
ત્રીજાએ	જણાવ્યું	બ્રાહ્મણ	દેકમું	સાંભળ્યો
ચોકખું	જડ્યું	ગુમાવ્યું	હિંચક્યો	ખુદ્યું
બગાડ્યું	ડયો	નિહાળ્યું	હલાવ્યું	ભુખ્યા
લજ્યું	વળ્યું	ઝાડ્યું	ભર્યા	ભડી
રડ્યું ખડ્યું	અ પકર્મી	બાપકર્મી	પ્રથના	તીર્થ
દુશ્મન	પરજાવ્યો	છાડ્યું	મધ્યમાં	લશ્કર
ફેંક્યો	ભેર્યો	ચર્યો	કુલાવ્યું	હંમેશાં
બુલ્યો	મૂજતો	મૂજે	પહેર્યો	સ્ત્રી
જડ્યો	પુઠળ	સરળવ્યાં	સર્થ	પણવ
સ્ફોટ	વનસ્પતિ	પાશ્વર્ય	હિતર	માસ્તર
સ્લેટ	વિન્યા	બૂસી	વચ્ચે	શીખ્યો
મુડાવ્યું	ક્યારડા	વર્ગ	વળ્યા	લલ્લુ
ધર્મરજાણ	બતાવ્યું	બંદોબસ્ત	દાંડર	ખેડ્યું
લક્ષ્ય	નિર્ધય	છિદ્રા	સિક્કા	અતાર
ગિબું	ગુમ્ફા	દઈ	હિંતમ	અજ

કુકર	તત્કાળ	હિલોગ	વસ્તુ	પ્રીતિ
ટફી	નકકર	સ્વાદ	છુટી	વત્તા
બાસ્તો	કસાબ્યાં	ગવૈયા	તિથિ	પખવાડીઆં
સરૈયા	નિશાન	અટકાબ્યાં	ઓસડવેસડ	શિકારી
અબાગીઉં	વિઆય	ગાધનો	રિસાળ	ઢાંગ
ભાગ્યે	પાટલુન	અનંત	નિરાધાર	ભૂક્ષયાપ
ટપાટપ	થેતરાં	બાહાદુરી	ગંડીહડા	કુંડેબ
સોહામણી	અંગેડી	ઢોંગલી	સહીઅરો	સંતાપ
ત્રિવાહ	નિદે	ખેચતાણુ	બળવંતા	ઝાડઝપટ
માહબોઉં	ધંતરમંતર	ભાંગીતૂટી	કચરોપૂજો	હુંકાળા
સરનામું	મિસોટી	મિનિટ	સંદેશો	ઢીમણું
દારકડું	હિંચાળે	કરજંદ	નીમાણુક	ચીતરામણુ
હોશિયાર	ઢેકા	કિનારે	દાનત	ગાળમટોળ
ચટાપટા	શિખામણુ	મંપત	ખૂમસુરત	બરદાસ
દુઃખ	ખડખડાટ	દુખળા	સંકટ	પારધી
શીંગડાં	જરદી	ધમધગતી	સિંહ	પિઅર
ઠાંકણે	આચિંતી	રાજપાટ	પ્રમાણે	તડંગધુમ
ચઢાઉ	ઉપરાંત	સાહુકાર	તળાવડી	શેલો
ખંતીલા	અંગુઠીઆ	કુંકડું	જગપતિ	મહિમા
દિશા	કસરતશાળા	આથમણી	દક્ષિણ	વિશેષ
ખુરસી	નિઆણુ	અધિકારી	હુંડી	સેકન્ડ
જંતુ	વિષે	કોથળો	કથરોટ	ચંચુ
તાંબાકંઠી	ટંકશાળ	તાંબુ	ચળકાટ	મળગરાં
શિરોઈ	આળી	લોટા	ખુજળી	સુપડા

હીંદવો	કુપેશ	મુ'વાળા	તમાકુ	મુર્ચંધ
પાંદરાં	સળંગ	સેંકડો	રાનડીઆ	મહીકાં
દેવસં	હળપુણી	કુસરી	સંતોષ	કૈવત
કેદ	સોંચ	અથાણું	ચટણી	કુલ
પાકડ	વેત	તાવડા	શિઆળવા	હિ સળ
સફેદ	ધર્મ	રક્ષણ	મધપુડો	હંડા
આળસુ	છવડાં	ચીકટ	સિખારી	બિજા
કાક	આંગળાં	નિશાળ	ખુણેખોચરે	નુકશા
કાખડો	નીમકહલાલ	મુવાળા	જુમું	સરત
નાળખંધ	અડીઅલ	ગથેકું	ભૂકે	પુછડી
મુરજ	સાંઠા	સખધી	ઠેકડા	ઉદેસીંગ

ડિક્ટેશન શિક્ષક.

બાળપોથીનો	૦-૨-૦	ત્રીજનો	૦-૩-૦
પહેલીનો	૦-૨-૬	ચોથાનો	૦-૪-૦
બીજનો	૦-૩-૦	પાંચમનો	૦-૪-૦

ત્રિવેદી વાચનમાળા તથા કન્યા વાચનમાળા પુસ્તક ૧લા નો

“ સુખગણિત શિક્ષક ”

આળવર્ગનો	૦-૧-૬	ત્રીજ ધો. નો	૦-૨-૬
પહેલા ધો. નો	૦-૧-૬	ચોથા	૦-૪-૦
બીજા	૦-૨-૦	પાંચમા	૦-૪-૦

જુગોળની પ્રશ્નોત્તરમાળા.

ગુજરાતનો	૦-૩-૦	સુખ ધલાકાની	૦-૪-૬
હિંદુસ્તાનનો	૦-૪-૦		

એસ.સ. સી. ડી. શાહ એન્ડ કો. તરફથી બહાર પડેલી.
લોકપ્રિય થઇ પડેલી અર્થની નોટો.

બાળવર્ગની નોટ ૦-૨-૦	છઠ્ઠીના અર્થ ૦-૯-૦
પહેલીના ૦-૨-૬	સાતમીના ૦-૧૦-૦
બીજીના ૦-૪-૦	કન્યા ૧લી ૦-૪-૦
ત્રીજીના ૦-૫-૦	કન્યા ૨જીના ૦-૫-૦
ચોથીના ૦-૧૦-૬	કન્યા ૩જીના ૦-૭-૦
પાંચમીના ૦-૮-૦	ત્રિવેદીવા.પુ.૧, ૦-૪-૦

ચોર્યાસી તાલુકાનો નકશો બે આના.

સુરત શહેરનો નકશો છપાય છે.

‘બાળ ગરબાવળી’ની નોટ બે આના.

સી. એમ. શાહ-શાહપોર-સુરત.

બીજી ચોપડીનો ‘ગંડાદેશન શિક્ષક’ ત્રણ આના.

બીજી ધોરણ માટે સુરત શહેર તથા ચોર્યાસી તાલુકાનો

‘ભૂગોળ શિક્ષક’ ત્રણ આના.

બીજી ધોરણનો ‘સુખગણિત શિક્ષક’ અઢી આના.

સુરત જિલ્લાનો નકશો ચાર આના.

સુરત જિલ્લાનો ‘ભૂગોળ શિક્ષક’ ત્રણ આના.

ગુજરાતની સામાન્ય ભૂગોળની પ્રશ્નોત્તરમાળા ૩ આના.

ધોરણવાર ‘સુખગણિત શિક્ષક’ તૈયાર છે.

